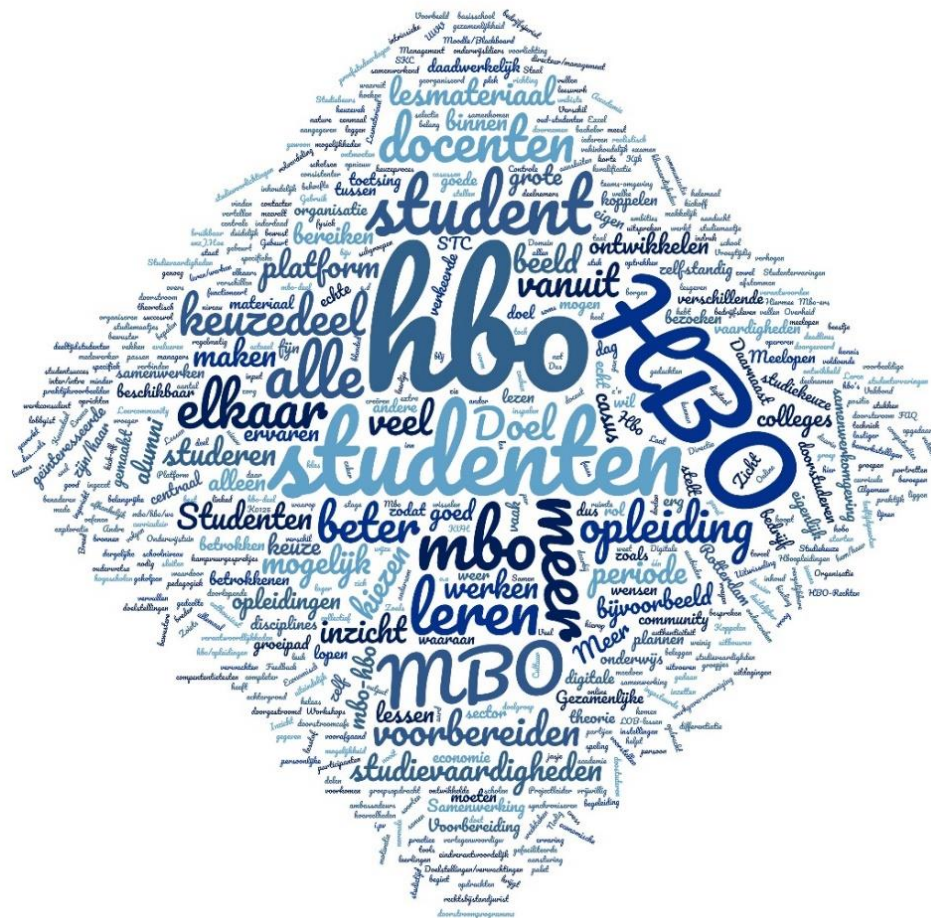

Onderzoek naar het Rotterdamse Doorstroomprogramma - MHBO - Economisch Domein

Prac// toraat

Albeda

Colofon

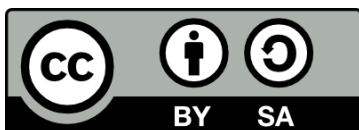
Deze publicatie is een gezamenlijke uitgave van Albeda, Hogeschool Rotterdam en Hogeschool Inholland. Het onderzoek is gefinancierd door de Gemeente Rotterdam. November 2021.

Hoe werkt de Rotterdamse aanpak? Een onderzoek naar het Rotterdams doorstroomprogramma – MHBO Economisch domein -, is een uitgave die in licentie is gegeven volgens Creative Commons Naamsvermelding-GelijkDelen 4.0 Internationaal-licentie.

Auteurs

dr. Ada ter Maten, practor, drs. Mark Peeters, docentonderzoeker, practoraat Leerwerkplaatsen, Albeda
dr. Ellen Klatter, lector, dr. Monique de Bruijn-Smolders, hoofddocent, lectoraat Studiesucces, Hogeschool Rotterdam

dr. Petra Biemans, lector, dr. Jeany Slijper, associate lector, lectoraat HRM & Persoonlijk ondernemerschap, Hogeschool Inholland

VOORWOORD	4
Samenvatting	5
Inleiding	7
Aanleiding onderzoek MHBO-doorstroomprogramma	8
Onderzoek Cohort I en II	8
Onderzoek Cohort III	9
Doelstelling en onderzoeksvragen	9
Onderzoeksdesign	10
Hoofdstuk 1. Documentenanalyse	11
Centrale vraag	11
Methode	11
Resultaten	11
Hoofdstuk 2. Interviews	14
Centrale vraag	14
Methode	14
Resultaten	15
Hoofdstuk 3. Literatuurstudie	21
Leermiddelen en toetsing	21
Studiekeuzeprocessen	22
Studievaardigheden	22
Transitie binnen de beroepskolom economie	23
Hoofdstuk 4. Ontwerpsessies	25
Centrale vraag	25
Methode	25
Resultaten - Designsessie 1: Nieuwe rituelen t.b.v. het doorstroomprogramma	26
Resultaten - Designsessie 2: Showtime!	28
Hoofdstuk 5. Conclusies en aanbevelingen	30
Conclusies Documentenanalyse	30
Conclusies Interviewstudie	30
Conclusies Literatuurstudie	31
Conclusies Designsessies	32
Aanbevelingen	32
Bibliografie	36
Bijlage 0: Overzicht onderzoek MHBO Tranche I, II en III	38
Bijlage 1: Interviewprotocol voor het onderzoek MHBO Tranche III	39
Bijlage 2. Data uit vragenlijst Studievaardigheden aan mbo en meting 2 op het hbo (2019-2020)	40
Bijlage 3. Twee weergaven van het onderzoeksdesign	41
Bijlage 4. Verantwoording aanpak Designsessies – langs het CIMO-logica	42

VOORWOORD

“De Rotterdamse aanpak”. Zo startten we in 2015 de samenwerking tussen mbo en hbo in het economisch domein. Mbo-studenten deden het in Rotterdam traditioneel goed in het hbo. Echter de laatste 10 jaar daalde dit succes en dat gold in het bijzonder voor de economische opleidingen. Als Rotterdams beroepsonderwijs hebben we toen onze krachten gebundeld om dit tegen te gaan en de beroepskolom als koninklijke route te herstellen. Maar bovenal werden we gedreven om gelijke kansen te creëren voor de jongeren in onze stad zodat iedere jongere met de capaciteiten en ambitie om een economische hbo-opleiding af te ronden een echte kans heeft op een goede start in het hbo.

Mede dankzij de regeling Studentlabs van OCW hebben Albeda, Zadkine, STC, HR en Inholland in de periode 2017-2020 vorm kunnen geven aan het gezamenlijke doorstroomprogramma mbo-hbo in het economisch domein. Een ambitieus programma met een breed scala aan activiteiten van het (voor)laatste jaar mbo 4 tot en met het eerste jaar hbo.

Natuurlijk wilden we ook weten of we wel aan de goede knoppen draaiden. Draagt onze Rotterdamse aanpak inderdaad bij aan de kwaliteit en ontwikkeling van studiekeuzeprocessen en studievoordigheden van studenten tijdens de overstap van mbo naar hbo, ten gunste van studiesucces op het hbo? De stuurgroep heeft het lectoraat Studiesucces van Hogeschool Rotterdam en het lectoraat HRM & Persoonlijk Ondernemerschap van Hogeschool Inholland gevraagd om dit te onderzoeken. We verwijzen u graag naar de resultaten van beide onderzoeken.

In 2019 hebben we als stuurgroep de ambitie uitgesproken om ook na afloop van de subsidiabele periode de samenwerking in het doorstroomprogramma te continueren. De Rotterdamse bestuurders mbo en hbo steunden deze ambitie. Tegelijk was er vanuit de stuurgroep en bestuurders behoefte aan een gedegen kwalitatieve evaluatie van het programma zelf, met aanbevelingen over wat we - met het oog op de toekomst - anders, beter of slimmer zouden kunnen en moeten doen.

Dit derde onderzoek - gefaciliteerd door de gemeente Rotterdam - is uitgevoerd door het practoraat Leerwerkplaatsen van Albeda, de lectoraten Studiesucces van Hogeschool Rotterdam en HRM & Persoonlijk Ondernemerschap van Inholland. De uitkomsten en aanbevelingen uit dit rapport bieden een belangrijke kwaliteitsimpuls voor de doorontwikkeling van het doorstroomprogramma de komende drie jaar. Zo bouwen we samen verder aan toekomstbestendig economisch beroepsonderwijs in Rotterdam in lijn met de aanbevelingen uit het ‘Manifest Vrije Zones’.

De gezamenlijke doorontwikkeling van het economisch doorstroomprogramma mbo-hbo komt niet alleen een autonome studiekeuze en de studievoordigheden van onze studenten ten goede, maar heeft ook een belangrijke meerwaarde voor onze docenten. We hopen dat er een bloeiende community van docenten mbo en hbo ontstaat waarin men leert van elkaar en zich inzet om vanuit een gezamenlijke visie evidence informed te werken aan het succes van onze studenten. Het is immers de docent die het echte verschil maakt in de leerreis van de student van mbo naar hbo.

We willen de onderzoekers - Ada ter Maten, Ellen Klatter, Petra Biemans, Jeany van Beelen-Slijper, Mark Peeters, en Monique de Bruijn-Smolders, maar ook Frank Kreutz en Cemile Arioiz enorm bedanken voor hun kritische en onderzoekende blik en de vele tijd en energie die ze in het onderzoek en de aanbevelingen in deze gedegen eindrapportage hebben gestoken.

Namens de stuurgroep,

Fred Feuerstake, HR Business School en Silvio Sterkman, Albeda College Economie & Ondernemen

Samenvatting

Introductie. Veel mbo-studenten stoppen binnen één jaar op het hbo. Bij de economische opleidingen is het uitval- en switchpercentage het hoogst. Om deze studenten goed voor te bereiden op een eventuele overstap naar het hbo is door de roc's Albada, Zadkine, Scheepvaart-en Transportcollege samen met Hogeschool Rotterdam en Hogeschool Inholland een doorstroomprogramma ontwikkeld en uitgevoerd vanaf 2017. Een belangrijk onderdeel van het doorstroomprogramma MHBO is het Keuzedeel Voorbereiding Hbo (K0125). Het keuzedeel beoogt studenten zich te laten oriënteren op hbo-opleidingen, de latere beroepsmogelijkheden en de ontwikkeling van studievaardigheden die nodig zijn voor een vervolgstudie in het hbo.

Doelstelling en methode van onderzoek. Om inzicht te krijgen in de kwaliteit van het ontwerp van het doorstroomprogramma MHBO en de uitvoering ervan, is een kwalitatieve studie uitgevoerd. Deze studie bestaat uit vier onderdelen: 1) een analyse van bestaande documentatie, verslagen en rapportages, inclusief studiehandleidingen; 2) interviews met direct betrokkenen en 3) een literatuurstudie; 4) twee ontwerpessies voor verbeteringen van het programma. Daarnaast is gebruik gemaakt van onderzoeksresultaten uit cohort I en cohort II over de ontwikkeling van studiekeuzeprocessen en studievaardigheden.

Resultaten. Uit de documentenanalyse en de interviews blijkt dat de organisatie van het doorstroomprogramma veel aandacht vraagt van de coördinatoren. Er wordt studenten geen vrije keuze geboden bij welke hbo-opleiding zij willen oriënteren. Uitzondering hierop vormt het Scheepvaart en Transportcollege. Er is voor het doorstroomprogramma veel materiaal voor de algemene vakken Nederlands en rekenen ontwikkeld en de docenten lijken zelf keuzes te kunnen maken wat zij hiervan gebruiken. De begrippen studievaardigheden en hbo-vaardigheden worden door elkaar gebruikt; hierbij is een grote hoeveelheid activiteiten beschreven, die echter niet altijd aansluiten bij de leerbehoeften van de diverse groepen studenten. Er zijn geen afspraken beschreven over de coaching van studenten bij hun ervaringen in het hbo, wel is men positief over de inzet van de peercoaches die een goed beeld geven van de door hen ervaren praktijk op het hbo. Uit de interviews bleek dat het mbo en het hbo nog gescheiden werelden zijn ondanks dat er een gezamenlijk programma wordt uitgevoerd. Er vindt weinig professionele dialoog plaats tussen alle betrokkenen. Daarnaast is er behoefte aan verbreding en verrijking van de huidige casus waarmee door de studenten gewerkt wordt tijdens hun oriëntatie op het hbo. In de overlegstructuren van het programma overheerst de organisatorische afstemming. De facilitering van docenten en coördinatoren lijkt onvoldoende te zijn en monitoring van de uitvoering van het programma ontbreekt.

Conclusie. De volgende thema's vragen om een verbetering van het doorstroomprogramma: 1) Leermiddelen en toetsing; 2) Studiekeuzeprocessen; 3) Studievaardigheden; 4) Samenwerken en cultuur en 5) Organisatie. Tijdens de designsessies is door de deelnemers bij deze thema's nagedacht over het oplossen van belemmeringen en het aanmoedigen van succesfactoren van het doorstroomprogramma. De succesfactoren kwamen mede naar voren uit de literatuurstudie.

Aanbevelingen. Aanbevolen wordt om het doorstroomprogramma te herontwerpen volgens de principes van het *constructive alignment*, waarbij het systematisch redeneren (*backwards designed*) vanuit leerdoelen naar een beoordelingsvorm en passende onderwijs- en leerstrategieën het uitgangspunt vormt. Formuleer inhoudelijke doelen op hbo-niveau en reflecteer samen op het verschil met het mbo, zodat gezamenlijke beelden ontstaan over wat dit hbo-niveau inhoudt. Laat mbo- en hbo-studenten samenwerken aan goed ontworpen en passende projecten waarbij het leren kennen van elkaars werelden centraal staat. Laat hbo- en mbo-docenten samen kalibreren op de

opdracht en op het portfolio en betrek hbo-docenten bij het examen, zodat bepaald kan worden of studenten het niveau van leren en werken op hbo-niveau doorgrond hebben.

Deelname aan het keuzedeel dient een daadwerkelijk autonome keuze te zijn: mbo-studenten moeten zich kunnen richten op hbo-opleidingen die hun persoonlijke interesse hebben. Maak studenten bewust van de meerwaarde van het Keuzedeel Voorbereiding Hbo t.o.v. andere studiekeuzeactiviteiten en concretiseer de toekomstige rol van de studenten in het werkveld.

Zorg voor een verdiepingsslag van de studievoordigheden door: 1) zelfstandig studeren met oefening in studievoordigheden, zoals plannen, monitoren en timemanagement; 2) gericht oefenen met de Nederlandse taal en 3) samenwerken aan groepsopdrachten. Ontwikkel een doorlopende leerlijn studievoordigheden en coach studenten daarin. Zet in op professionalisering van de docenten betrokken bij het MHBO-traject, op het gebied van studievoordigheden ('leren leren') en op het begeleiden van het studiekeuzeproces.

Daarnaast is een duidelijk, door het management in woord én daad gedragen doorstroombeleid essentieel voor het succes van het doorstroomprogramma. Dit wil zeggen: adequate facilitering van docenten; verantwoording van en door coördinatoren om het programma goed te organiseren; adequate overall regie en projectmanagement dat recht doet aan de complexiteit; zorg voor een goede monitoring van het project zodat gewerkt wordt aan een cultuur van leren en ontwikkelen.

Bij het door-ontwikkelen van het doorstroomprogramma naar een 2.0 versie, verdient het aanbeveling om aan bovenstaande verbeterpunten te werken onder leiding van een stevige (onderwijskundig én veranderkundig onderlegde) projectleider. Belangrijke ingrediënten voor een dergelijk (door)ontwikkeltraject zijn het ontwikkelen van een professionele dialoog en een actieve leercultuur, waarbij de deelnemers zelf onderzoekend en lerend aan de slag gaan. Om dit leerproces te stimuleren is het goed om ook hierbij *backwards designed* te werken; het formuleren van een heldere en *smart* doelstelling staat voorop; dan wordt nagegaan/ onderzocht wat er nodig is om die doelen te bereiken en tenslotte kunnen daar gerichte (*evidence informed*) interventies op worden ingezet.

Het opzetten van een reflectieve onderzoekende schil draagt bij aan het monitoren van de voortgang. Dit kan door een onderzoeker regelmatig aan de projectleden en projectbijeenkomsten te koppelen en via de docenten 'op te halen' hoe zij de voortgang zien en ervaren en vervolgens hier samen gericht op te reflecteren. Deze reflectieve schil is nadrukkelijk gericht op het samen ontwikkelen, leren en veranderen, en toetsen of de beoogde doelen behaald (kunnen) worden in de tijd die ervoor staat. Op deze wijze wordt een professionele leergemeenschap opgezet en gewerkt aan een lerende organisatiecultuur.

Inleiding

De transitie van mbo naar hbo staat de laatste jaren steeds meer in de belangstelling. Zowel het mbo als het hbo zetten in op interventies om de aansluiting te verbeteren. Desondanks verlaat in het eerste leerjaar 15% van de studenten het hbo en switcht 20% naar een andere hbo-studie; deze percentages zijn vrij stabiel (Herweijer en Turkenburg, 2016). Hbo'ers met mbo-vooropleiding vallen vaker uit dan havisten: 22,4% van de mbo'ers versus 12,1% van de havisten. In het economische domein liggen de uitval- en switchpercentages hoger: ongeveer de helft valt uit of switcht (Vervoort en Elffers, 2018).

Uit de studies naar studiesucces van mbo-studenten in het hbo komt een veelvoud aan factoren naar voren die hierbij een rol spelen (Cuppen en Mulder, 2018). Sneyers en De Witte (2016) noemen in hun literatuurstudie vier groepen van redenen, 1) onrealistische verwachtingen bij de studiekeuze; 2) onvoldoende voorbereiding op het hoger onderwijs; 3) de verandering van het type onderwijs en de begeleiding van de docenten hierbij en 4) persoonlijke kenmerken van de studenten.

Op grond van twee onderzoeken uitgevoerd in de Rotterdamse regio, komt naar voren dat de kwaliteit van het studiekeuzeproces en de mate waarin studenten beschikken over studievaardigheden belangrijke factoren zijn bij de transitie naar het hbo (Slijper, 2017; De Bruijn-Smolters, 2017).

De sector economie vraagt speciale aandacht in de aansluitingsproblematiek. De meeste mbo-studenten volgen een opleiding in het economische domein en relatief veel mbo-studenten stromen door naar een economische vervolgopleiding. Echter, het is ook de sector met het hoogste uitval- en switch-percentage (Mulder e.a., 2019). Tegelijkertijd lijken deze opleidingen juist een emanciperende rol te vervullen (Van Engelshoven, 2019). Met een hbo-diploma verbeter je de kansen op de arbeidsmarkt: vanuit die overtuiging kiezen veel afgestudeerde mbo'ers voor een vervolgopleiding in het hbo (Slijper, 2018; Mulder et al., 2016).

De grote studentaantallen in de economische sector leiden echter tot zorgen over het arbeidsmarktperspectief van een deel van de economisch-administratieve opleidingen. Baauw, Elmar, Elyounoussi, Kathman en van der Meer (2020) behandelen in het manifest "Vrije Zones" deze kwantitatieve en kwalitatieve disbalans tussen het economisch beroepsonderwijs en de arbeidsmarkt met een dalend baanperspectief op mbo-niveau.

De uitdagingen die in dit manifest worden geschetst laat de complexe context zien van de samenwerking tussen het mbo- en hbo-onderwijs op het gebied van de doorstroom. Naast bovengenoemde uitval definiëren Baauw et al. (2020) de volgende uitdagingen op het gebied van de arbeidsmarkt en op het gebied van het onderwijs:

1. De arbeidsmarkt en de structuur van de werkgelegenheid veranderen;
2. Het bedrijfsleven maakt zich zorgen over het aanpassingsvermogen van opleidingen;
3. Roc's en hogescholen zijn verschillende werelden waartussen harde scheidslijnen bestaan die onderlinge samenwerking bemoeilijken;
4. Docenten ervaren weinig mogelijkheden om vernieuwingen uit te werken.

Voorliggende rapportage doet verslag van het onderzoek cohort III in het kader van het gezamenlijk ontwikkelde Rotterdamse MHBO-doorstroomprogramma in het economisch domein.

Aanleiding onderzoek MHBO-doorstroomprogramma

De genoemde uitvalpercentages illustreren de noodzaak om de aansluiting tussen mbo en hbo te verbeteren. Om de tendens van de studentenuitval binnen het economisch domein te doorbreken hebben drie Rotterdamse roc's (Albeda College, Zadkine en Scheepvaart- en Transportcollege) en twee Rotterdamse hogescholen (Hogeschool Rotterdam en Hogeschool Inholland) onder de titel 'de Rotterdamse Aanpak' de handen ineengeslagen om invulling te geven aan het zogenoemde *doorstroomprogramma MHBO*.

Het overkoepelende doel van dit programma is het bevorderen van een soepele transitie van mbo naar hbo. Dit project is van 2017 tot 2021 uitgevoerd met een subsidie van OCW. Het project stond onder leiding van een stuurgroep met vertegenwoordigers vanuit alle onderwijsinstellingen. Elke onderwijsinstelling stelde een pilotcoördinator aan die samen met de projectleider verantwoordelijk was voor de uitvoering van het doorstroomprogramma. Het MHBO-doorstroomprogramma is na een kleinschalige pilotversie in 2017-2018 volledig ingevoerd bij de betrokken partners.

Onderzoek Cohort I en II

Een belangrijk onderdeel van het doorstroomprogramma MHBO is het Keuzedeel Voorbereiding Hbo (K0125). Het Keuzedeel Voorbereiding Hbo beoogt studenten zich te laten oriënteren op hbo-opleidingen, de latere beroepsmogelijkheden en de ontwikkeling van studievvaardigheden die nodig zijn voor een vervolgstudie. In het Rotterdamse samenwerkingsverband richt dit keuzedeel zich specifiek op de economische, logistieke en juridische opleidingen en sluit aan bij de opleidingen waaruit de mbo'ers afkomstig zijn.

Het doorstroomprogramma vindt plaats in het laatste schooljaar van het mbo: eerst zes weken op het mbo, daarna zes weken op het hbo en bestaat uit onder andere Nederlands, Engels, rekenen, studievvaardigheden, studieloopbaancoaching, en oriëntatie op het hbo. De mbo-studenten wisselen ervaringen uit met oud mbo-studenten over de overstap naar het hbo. Ze doen een 'hbo-light'-project met huiswerkopdrachten, presenteren hun resultaten en krijgen feedback op hun project. Studenten maken een portfolio met de producten en hun leerervaringen. Dit portfolio wordt bij wijze van examen beoordeeld.

Het lectoraat Studiesucces van Hogeschool Rotterdam en het lectoraat HRM & Persoonlijk ondernemerschap van Hogeschool Inholland, onderzochten in cohort I (2018-2020) en cohort II (2019-2021) de ontwikkeling van studiekeuzeprocessen en studievvaardigheden van studenten die het Keuzedeel Voorbereiding Hbo (K0125) hadden gevolgd binnen het doorstroomprogramma- MHBO.

Het deelonderzoek naar studiekeuzeprocessen in cohort I en cohort II heeft laten zien dat mbo'ers uit het economisch domein weinig exploreren en niet tot sterke commitments komen. De kwantitatieve data tonen een significant verschil in commitment voor en na het keuzedeel. De kwalitatieve data laten zien dat het keuzedeel enigszins heeft aangezet tot exploratie. Na het keuzedeel praten meer respondenten met anderen over de studiekeuze en er worden plannen gemaakt voor proefstuderen of opendagbezoek. Weinig mbo'ers benoemen het keuzedeel zelf als oriëntatiemogelijkheid. Dit kan te maken hebben met het verplichte karakter van het keuzedeel, met gevolgen voor de laag blijvende exploratie- en commitmentscores na het keuzedeel. Daarnaast blijken de lage exploratie- en commitmentscores kenmerkend voor deze economische mbo-studenten (Slijper & Kunnen, 2021).

Met betrekking tot studievvaardigheden lieten de resultaten van de cohorten I en II zien welke subgroepen significant lager scoren op studievvaardigheden aan het mbo en aan het hbo en volgens de literatuur baat zouden hebben bij het verbeteren van hun studievvaardigheden, voor een

succesvolle doorstroom (De Bruijn, Timmers, Gawke, Schoonman, & Born, 2016; De Bruijn-Smolters, 2017; Hattie, Biggs, & Purdie, 1996; Sitzmann & Ely, 2012).

Meer resultaten van beide deelonderzoeken zijn terug te vinden in diverse papers en rapportages (Klatte, De Bruijn-Smolters, & Slijper, 2019; De Bruijn-Smolters & Klatte, 2020; Slijper & Kunnen, 2021).

Onderzoek Cohort III

In cohort III (2020-2022) staat het onderzoek naar het doorstroomprogramma-MHBO centraal. Vanuit de stuurgroep ontstond namelijk behoefte meer inzicht te krijgen in de feitelijke uitvoering van het keuzedeel en de opgedane ervaringen met het volledige doorstroomprogramma MHBO. Tevens wenste men nader inzicht in de procesmatige organisatie van het programma binnen het economisch domein en aanbevelingen voor vervolg.

Het doel van onderzoek cohort III, is om in kaart te brengen op welke inhoudelijke onderdelen concrete verbeteracties kunnen worden ingezet, ter bevordering van met name de diepte-exploratie naar opleiding en latere beroepenveld (studiekeuzeprocessen) en daarnaast bij te dragen aan een duurzame samenwerking tussen de mbo's en hbo's voor optimalisatie van de doorstroom.

Dit verdiepende onderzoek is niet alleen verricht onder studenten - hoe zij het doorstroomprogramma-MHBO hebben ervaren en in hoeverre zij het programma als meerwaarde ervoeren bij de overstap naar het hbo - maar ook onder betrokken mbo-docenten, hbo-docenten, coördinatoren en projectleiding. Daarnaast is er in beperkte mate gebruik gemaakt van data van de SRL-vragenlijst en de GIDS-vragenlijst (cohort I en II). Naast het kwalitatieve onderzoek, is in cohort III voor de derde keer het onderzoek naar studievoordigheden uitgevoerd¹. Voorliggende rapportage gaat specifiek in op het kwalitatieve onderzoek naar het volledige MHBO-doorstroomprogramma in cohort III. Het onderzoek in cohort III is uitgevoerd door het practoraat Leerwerkplaatsen van het Albeda College en de genoemde lectoraten van Hogeschool Rotterdam en Hogeschool Inholland.

Doelstelling en onderzoeksvragen

Het onderzoek naar het Rotterdamse doorstroomprogramma MHBO van cohort III kent de volgende doelstelling:

Inzicht geven in de uitvoering van het doorstroomprogramma MHBO en de ervaringen van betrokkenen (pilotcoördinatoren, studenten en docenten) met de verschillende onderdelen van het programma, om te komen tot verbetervoorstellen en bij te dragen aan een duurzame samenwerking tussen mbo en hbo voor optimalisatie van de doorstroom.

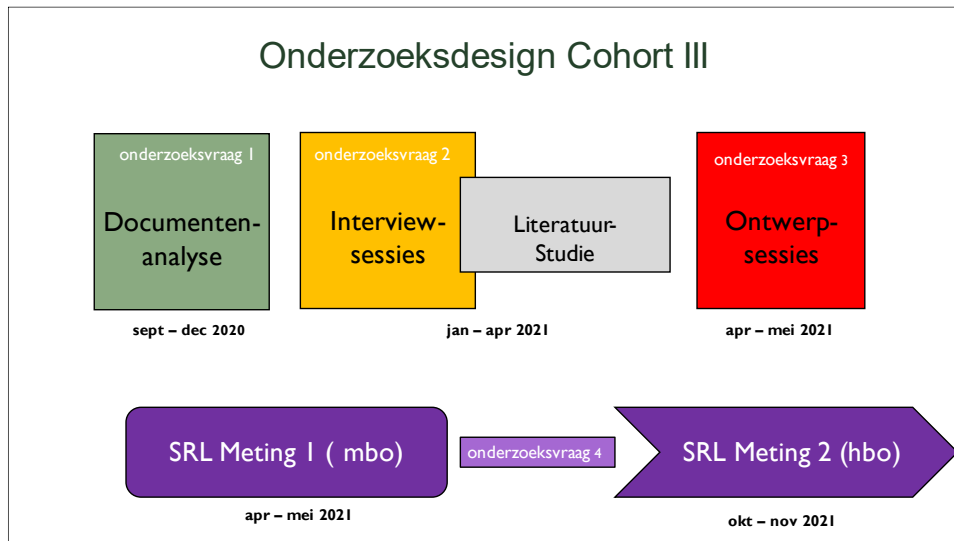
Vanuit deze doelstelling zijn vier onderzoeksvragen geformuleerd:

1. *Uit welke onderdelen bestaat het Rotterdams doorstroomprogramma-MHBO?*
2. *Hoe ervaren projectleiding, docenten en studenten de onderwijsactiviteiten tijdens het doorstroomprogramma?*
3. *Welke onderdelen van het doorstroomprogramma kunnen worden aangescherpt waardoor studenten meer exploreren naar studie en beroep en hun studievoordigheden toenemen?*
4. *In hoeverre heeft het keuzedeel Voorbereiding HBO (K0125) effect op studievoordigheid zoals verwacht aan de start van het hbo, van laatstejaars mbo- en van eerstejaars hbo-studenten in het economisch domein en hiermee op hun studiesucces¹?*

¹ N.B. Deze laatste onderzoeksvraag betreft het studievoordighedenonderzoek 2020-2021 (Cohort III) en valt buiten de scope van deze rapportage.

Onderzoeksdesign

De onderzoeksvragen leiden tot verschillende onderzoeksmethoden weergegeven in Figuur 1.

Figuur 1. Onderzoeksdesign Cohort III (2020-2021)

De opbouw van deze rapportage volgt de eerste drie onderzoeksvragen. In **hoofdstuk 1** is de documentenanalyse naar de inhoud van het doorstroomprogramma beschreven. De onderwerpen die daaruit naar voren kwamen vormden input voor de interviewleidraad ter beantwoording van vraag 2. In **hoofdstuk 2** zijn op basis van de interviews ervaringen van docenten, studenten, projectleiding en pilotcoördinatoren beschreven en zijn tevens verbeter suggesties gedaan. Deze suggesties zijn aangevuld vanuit een literatuurstudie, als aanvulling op het empirisch onderzoek. De resultaten van deze literatuurstudie zijn beschreven in **hoofdstuk 3**. Vervolgens zijn twee designsessies georganiseerd met betrokkenen om te komen tot het ontwerp van passende verbetervoorstellen. Het resultaat van deze sessies is beschreven in **hoofdstuk 4**. Tenslotte staan in **hoofdstuk 5** de conclusies en adviezen voor vervolg.

Hoofdstuk 1. Documentenanalyse

Centrale vraag

Uit welke onderdelen bestaat het Rotterdams doorstroomprogramma-MHBO?

Methode

De eerste onderzoeksvraag is beantwoord door het uitvoeren van een documentenanalyse. Alle documenten die in het studiejaar 2020-2021 in het kader van het doorstroomprogramma werden gebruikt op de deelnemende scholen zijn opgevraagd bij de pilotcoördinatoren. Aangeleverd zijn studiehandleidingen, examendocumenten, lesplanningen, een Excel-bestand met plaatsingen van studenten bij de opleidingen, programma's, brochures en lespresentaties. Daarnaast is het eerste ontwerp van het doorstroomprogramma doorgenomen (zie figuur 2) en zijn de resultaten uit de SRL-vragenlijst en GIDS-vragenlijst bestudeerd. De documentenanalyse had een open, verkennend karakter.

Figuur 2. Eerste projectontwerp doorstroomprogramma.

Resultaten

Binnen de resultaten van de documentenanalyse konden zeven thema's worden onderscheiden die kenmerkend zijn voor de organisatie van het doorstroomprogramma:

Twee procedurele thema's: 1) heterogeniteit van studenten en 2) de organisatie op locatie,
Vijf inhoudelijke thema's: 3) het onderwijsmateriaal; 4) kennismaken met hbo-opleidingen; 5) coaching van studenten; 6) studievaardigheden en 7) studiekeuzeprocessen.

1. **Heterogeniteit van studenten.** De studenten verschillen ten aanzien van de opleiding die zij volgen op het mbo, de duur ervan en de schoollocatie. De studenten zijn afkomstig van verschillende scholen binnen de regio (Zadkine, Albada en STC) en worden bij verschillende hbo-opleidingen geplaatst om zich te oriënteren (Inholland, HR of Rotterdam Academy). De studenten maken kennis met bachelor of met associate degree opleidingen.
2. **De organisatie op locatie.** Het overzicht van de lessen hbo 2020-2021 laat zien dat de planning en organisatie omvangrijk zijn. Ook het overzicht van de plaatsing van de vele studenten die groepsgewijs in de verschillende trajecten worden geplaatst, laat zien dat het doorstroomprogramma een grote logistieke operatie is.
3. **Het onderwijsmateriaal.** Er is in het mbo veel onderwijsmateriaal beschikbaar voor docenten, bijvoorbeeld voor de lessen Nederlands, maar hoe dit in de praktijk wordt ingezet is niet altijd duidelijk. De studiehandleidingen bieden een toelichting op de werkprocessen uit het keuzedeel

en hoe deze zijn uitgewerkt in het onderwijs. Zij verschillen echter van elkaar qua naamgeving, opzet, inhoud en doelgroep. De PowerPoints die op het hbo worden gebruikt bevatten uitleg van theoretische concepten m.b.t de opdrachten. Welke theorie studenten mogelijk nog meer kunnen of moeten bestuderen is niet vermeld in de studiehandleidingen voor zowel het mbo als het hbo. Studenten moeten ter afsluiting van het doorstroomprogramma een portfolio opleveren dat wordt beoordeeld door de mbo-docenten.

4. *Kennismaken met de hbo-opleidingen* verloopt via het uitvoeren van opdrachten aan de hand van colleges door een hbo-docent met hbo-studenten (mbo-alumni) als peercoaches. De mbo-studenten werken bij de opdracht samen aan interdisciplinaire vraagstukken die zijn ontleend aan de beroepspraktijk. Er wordt aan generieke doelen gewerkt (projectmatig samenwerken, presenteren en reflecteren) en aan specifieke doelen. De specifieke doelen die studenten moeten behalen met deze opdracht zijn vanuit verschillende disciplines geformuleerd. In tabel 1 is een aantal voorbeelden vanuit de studiehandleidingen van beide hogescholen opgenomen.

Tabel 1. Opleidingsdoelen overgenomen uit Werkboek mbo-hbo Breeman, in Studiehandleidingen hbo.

Bachelor Accountancy / Finance & Control • De student kijkt op hoofdlijnen naar een jaarrekening van Breeman MINI Bachelor Bedrijfskunde • De student maakt een analyse van de kernwaarden van Breeman MINI Global Marketing & Sales (Bachelor Commerciële Economie) • De student maakt een concurrentie-analyse. Ad Crossmediale Communicatie • De student onderzoekt de trends op de markt aan de hand van de destop-analyse. Ad Accountancy • De student krijgt inzicht in een deel van de Administratieve Organisatie van een bedrijf. Ad Management / Bachelor Business studies • Student ervaart de Customer Journey van de klanten van een bedrijf. Bachelor HBO-Rechten & Sociaal Juridische Dienstverlening • De student onderzoekt aan de hand van het consumentenrecht welke rechten en plichten er zijn, bijvoorbeeld bij wanbetaling en gaat met de wanbetaler (telefonisch) in gesprek.

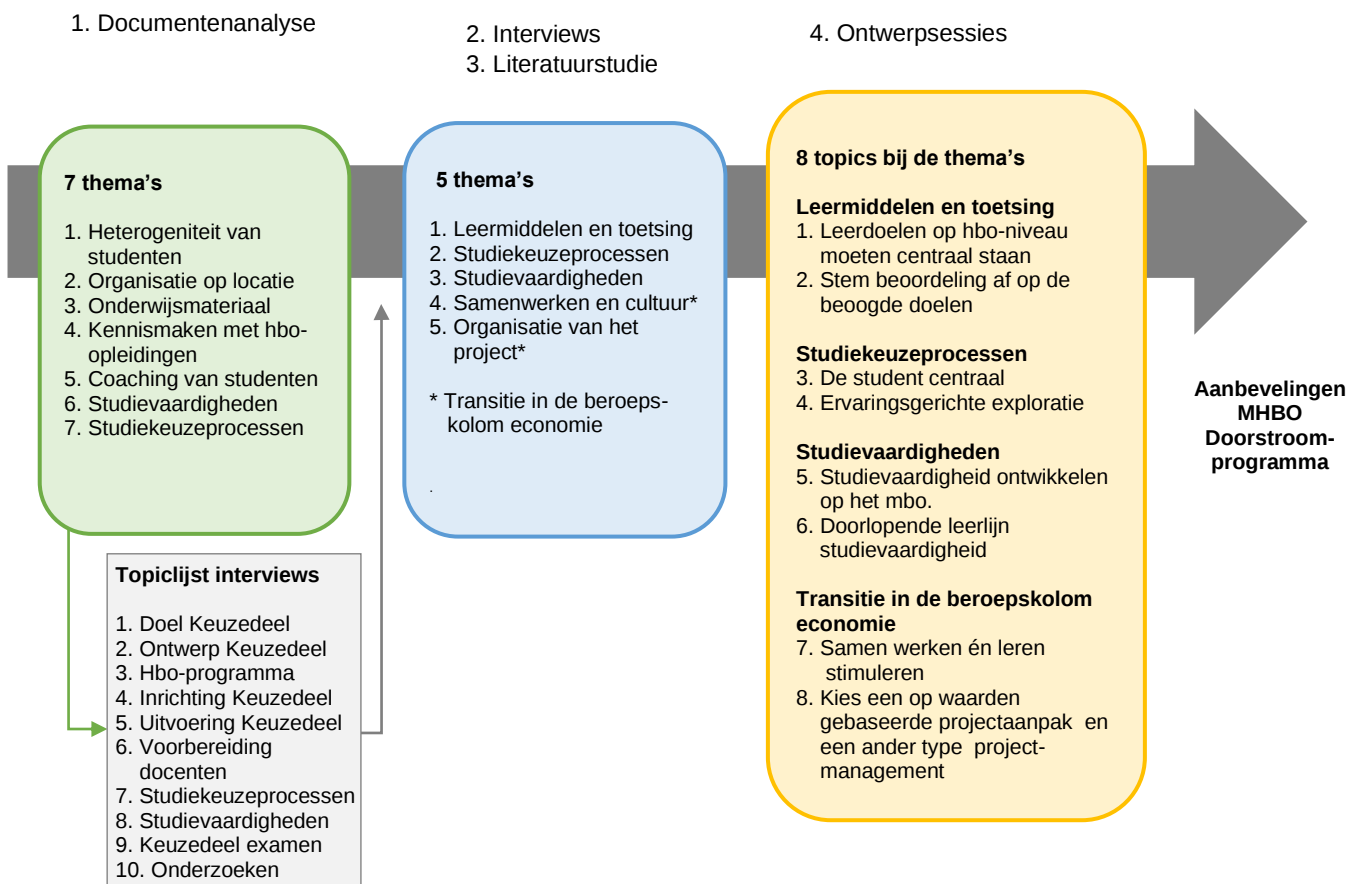
5. *Coaching van studenten* is weinig tot niet beschreven in het onderwijsmateriaal. In het implementatieplan wordt wel vermeld dat studenten met hun slb'ers gesprekken hebben over hun keuzeprocess op grond van de uitslagen van de GIDS-afnames. Studenten worden in een andere situatie geplaatst, de beleving en het ervaren van het hoger onderwijs moet 'iets' op gang brengen. Daarnaast maken de studenten een transitie door naar meer zelfstandig leren. De documenten geven weinig tot geen inzicht in de didactische aanpak van de begeleiding bij het leerproces. Er is wel materiaal beschikbaar waarmee studenten zelfstandig kunnen werken (voor Nederlands of rekenen/wiskunde). Over coaching in het eerste jaar hbo inclusief bijspijkerprogramma's en kleinere klassen (zoals in ontwerp) is niets gevonden in de documenten.
6. *Studievaardigheden* lijken wisselend te worden gedefinieerd. De term 'vaardigheden' komt vaak voor in het onderwijsmateriaal: studievaardigheden, hbo-vaardigheden, werknemersvaardigheden, 21-eeuwsevaardigheden, soft skills, hard skills. Studievaardigheden worden veelal gezien als taalvaardigheden (lezen, schrijven, spreken, presenteren) en niet zozeer over vaardig zijn in het studeren (zoals: leervragen stellen, aantekeningen maken, conceptualiseren, plannen, samenvattingen maken, hoofdzaken kunnen selecteren, etc.). Er is veel mooi en uitgebreid

materiaal beschikbaar voor docenten om studenten te ondersteunen om taalvaardig te worden. Informatievaardigheden krijgen in het hbo-deel veel aandacht in de studiehandleidingen maar er is weinig/geen ondersteuning over te vinden. Dit is wel belangrijk omdat mbo-studenten niet hebben geleerd om in databases te zoeken. Ook hebben zij bij de hogescholen geen toegang tot bronnen omdat ze geen account krijgen voor de interne websites.

7. *Studiekeuzeprocessen*. Het keuzedeel beoogt de student verder te helpen bij het kiezen van een vervolgopleiding (Implementatieplan MHBO, 2016). In de documenten vinden we geen aanwijzingen dat studenten hierin een keuze hebben. De analyse van de GIDS-rapportage bevestigt het gebrek aan vrije keuze.

De resultaten van de documentenanalyse zijn in de onderzoeksgroep bediscussieerd en er is overeenstemming bereikt om bij het interviewen van de betrokkenen meer gedetailleerd in te gaan op de inrichting en de uitvoering van het keuzedeel (zie figuur 3).

Naast het uitvoeren van een documentenanalyse omvatte de onderzoeksvraag tevens de volgende twee doelen: 1) het verkrijgen van een beeld van wat volgens de betrokkenen het doel van het doorstroomprogramma was, en 2) nagaan of respondenten op de hoogte waren van de resultaten uit het flankerend onderzoek naar studiekeuzeprocessen en -vaardigheden. Hierover gaat hoofdstuk 2.

Figuur 3. Topics voor de interviews

Hoofdstuk 2. Interviews

Centrale vraag

Hoe ervaren projectleiding, docenten en studenten de uitvoering van onderwijsactiviteiten van het MHBO-doorstroomprogramma?

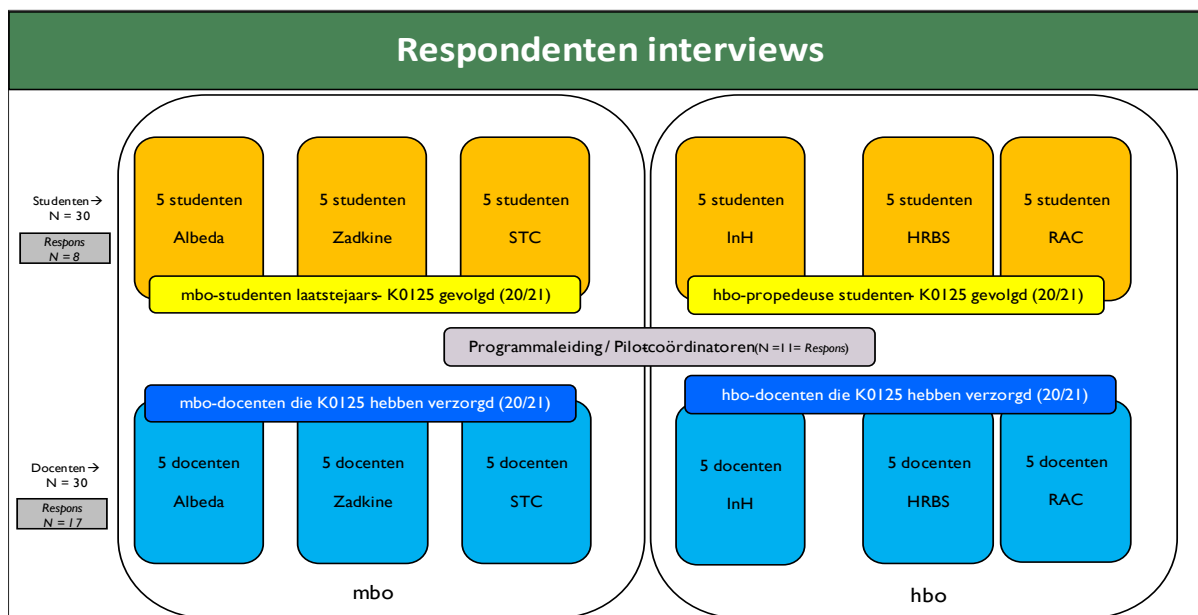
Methode

De tweede onderzoeksvraag is beantwoord aan de hand van semigestructureerde interviews. Figuur 1 in hoofdstuk 1 laat de verschillende stappen zien in het onderzoeksproces en welke topics in elke fase zijn gebruikt. De zeven thema's uit de documentenanalyse zijn aangevuld met de hoofdonderwerpen uit het onderzoek van cohort I en II. Vanuit deze 10 topics is een interviewleidraad opgesteld voor de interviews (zie Bijlage 1).

Respondenten

Er zijn drie groepen respondenten bevraagd, te weten: projectleiding & pilotcoördinatoren, docenten en studenten.

Dertig studenten en evenzoveel docenten uit de afdelingen van de betrokken mbo's en hbo's zijn uitgenodigd om deel te nemen aan de interviews. Ongeveer 30% van de studenten ($N=8$) en 56% van de docenten ($n=17$) participeerden. Daarnaast hebben alle projectmanagers en pilot-coördinatoren ($n=11$, 100%) deelgenomen (zie Figuur 4).

Figuur 4: Opzet van respondenten interviews (per locatie, opleidingsniveau, schooljaar 2020-2021)

Procedure interviews

Het aantal personen dat per groepsinterview deelnam was maximaal 2 (i.p.v. de geplande 5). De duur van de interviews varieerde tussen 30 en 90 minuten, afhankelijk van het deelnemersaantal en de doelgroep. De interviews werden door twee onderzoekers afgenomen waarbij één onderzoeker de vragen stelde en de ander aantekeningen maakte. Deze rollen wisselde per interview. De gesprekken zijn opgenomen en vervolgens volledig uitgewerkt.

Analyse

De verslagen van de interviews zijn naar deelnemersgroep over de onderzoekers verdeeld. Per deelnemersgroep hebben twee onderzoekers de transcripten onafhankelijk van elkaar geanalyseerd door betekenisvolle codes te verbinden aan tekstfragmenten en kruislings gevalideerd. Deze codes konden vervolgens worden geclusterd tot de volgende thema's: 1) leermiddelen en toetsing; 2) studiekeuzeprocessen; 3) studievaardigheden; 4) samenwerken en cultuur en 5) organisatie van het project. In de volgende paragraaf bespreken we de resultaten met betrekking tot deze thema's bij respectievelijk de projectmanagers en de pilotcoördinatoren, de docenten en de studenten.

Resultaten

Projectmanagers en pilotcoördinatoren

Leermiddelen en toetsing

- Tijdens het onderwijs komen generieke vaardigheden aan bod, en er wordt extra aandacht besteed aan Nederlands en Wiskunde.
- Gaandeweg zijn leeractiviteiten hier en daar aangepast sinds het ontwerp van het MHBO-doorstroomprogramma. Tijdens het onderzoek van cohort III konden studenten en docenten vanwege de coronamaatregelen niet naar de hogeschoollocaties komen. Het onderwijs is geheel online aangeboden.
- Evaluatie van de onderdelen ontbreekt: systematische reflectie voor verbetering of monitoring ontbreekt. Een uitzondering vormt een van de roc's, hier worden vragenlijsten afgenomen bij de studenten over hun ervaringen met het programma.

Studiekeuze

- Exploratie op studie: bij een van de roc's kunnen studenten binnen het keuzedeel K0125 kiezen uit twee varianten. In het keuzeprocess is vooral sprake van verwante doorstroom: studenten stromen vooral binnen de beroepskolom door.
- Exploratie op beroepscontext: deze wordt nergens als zodanig benoemd en ontbreekt.

Studievaardigheden

- Samenwerken wordt door de coördinatoren herkend als pijler. Hier is veel aandacht voor in de lessen op het hbo.
- Hbo-vaardigheden worden op verschillende manieren opgevat. Variërend van een uitleg wat dit inhoudt tot het oefenen met vaardigheden zoals presenteren.
- De uitslagen van de vragenlijst studievaardigheden zijn onbekend, en de managers en coördinatoren zeggen niet op de hoogte te zijn dat er een terugkoppeling heeft plaatsgevonden naar de docenten.

Samenwerken en Cultuur

- De pilotcoördinatoren hebben wekelijks een overleg met elkaar. Hier worden voornamelijk organisatorische zaken besproken zoals de plaatsing van de studenten. De projectleider zit dit overleg voor.

Organisatie van het project

- Er zijn veel logistieke problemen door de omvang en complexiteit van het project.
- De inzet van hbo- docenten was vaak ad hoc en docenten waren niet voorbereid. Ieder gaf er daarom een eigen draai aan.
- Docenten en coördinatoren worden slecht gefaciliteerd, behalve bij één deelnemende roc.
- De communicatie onderling was niet altijd effectief en efficiënt, maar is in cohort III verbeterd.
- Het projectmanagement laat te wensen over.

Docenten

Leermiddelen & Toetsing

- De vier werkprocessen uit het keuzedeel zijn leidend voor de onderwijsactiviteiten van het doorstroomprogramma, zowel in het mbo-deel als in het hbo-deel.
- In het mbo vindt men dat er te veel studieactiviteiten zijn waaruit docenten een keuze kunnen maken.
- De hbo-docenten hebben moeite om de samenhang te zien tussen de verschillende onderdelen van het doorstroomprogramma. Ook weten zij niet altijd waar de studenten naar toewerken.
- Hbo- en mbo-docenten gaan individueel aan de slag om er iets goeds van te maken. *“Ik vond het teveel voor de zes weken, ik heb het toen zelf aangepast” (Docent-mbo).*
- Het examen wordt geheel door de mbo-docenten verzorgd. Zij ervaren een grote administratieve belasting in de afhandeling daarvan. Hbo-docenten zijn niet betrokken bij het examen, een aantal geeft feedback op het eindproduct (een powerpoint) van de groepsopdracht die de studenten tijdens de onderwijsbijeenkomsten in het hbo hebben gemaakt.
- Systematische evaluaties worden bij weinig opleidingen uitgevoerd en gezamenlijke verbeteracties blijven achterwege.
- In de interviews stelden de docenten ook een aantal verbeteringen voor. Bijvoorbeeld door in groepjes van mbo- en hbo-docenten van verschillende opleidingen de readers aan te gaan passen en opdrachten te ontwikkelen waarmee studenten de bijeenkomsten kunnen voorbereiden (theorie, achtergrond), zodat zelfstandig lezen/studeren wordt bevorderd en studenten meer vragen gaan stellen tijdens de lessen. *“Ik zou een leuker programma willen maken met meer samenhang en integratie van de verschillende aspecten, laten zien hoe de verschillende benaderingen werken, verdieping aanbrengen. Ook moeten we pakkende praktijkvoorbeelden geven en aansluiten bij de belevingswereld van studenten, niet alle studenten hebben belangstelling voor autobedrijven” (Docent-hbo).*

Studiekeuze

- De meeste respondenten vertellen dat studenten naast het doorstroomprogramma weinig alternatieve keuzes worden geboden. Veel studenten kiezen het doorstroomprogramma ‘bij gebrek aan beter’ en niet omdat ze echt graag naar het hbo willen na hun mbo-opleiding.
- Docenten vinden dat zowel in het mbo als in het hbo veel wordt gedaan om studenten een goede keuze te laten maken. De studenten krijgen in het doorstroomprogramma een beeld van het hbo: de verschillende opleidingen; hoe het is om daar te studeren; wat de lesinhoud is en wat het verschil is tussen de niveaus Associate degree en Bachelor. De docenten vinden de keuzes voor studenten om zich te oriënteren te beperkt.
- Er zijn weinig mogelijkheden tot exploratie en het oriënteren lijkt alleen te bestaan uit proefstuderen. Er is behoefte aan meer verdieping, als ondersteuning voor keuzes en dat er meer en bredere keuzemogelijkheden worden geboden zoals bijvoorbeeld naar de pedagogische en sociale opleidingen. Daarnaast zou de oriëntatie op vervolgonderwijs en beroep, een logisch onderdeel van het curriculum moeten zijn en zich niet beperken tot het volgen van een doorstroomprogramma.
- Mbo-docenten vinden het voordeel van het doorstroomprogramma dat de oriëntatie op het hbo onder schooltijd plaatsvindt en begeleid wordt door de docenten, in plaats van dat studenten in hun eentje wat surfen op het Internet.
- De peer-coaches worden zeer gewaardeerd. Docenten ervaren dat studenten als peer-coach het ‘eerlijke verhaal’ vertellen.

Studievaardigheden

- De docenten gebruiken de begrippen studievaardigheden en hbo-vaardigheden door elkaar, en welke betekenis zij aan deze verschillende begrippen geven is niet duidelijk. De studenten worden ondersteund in het bijspijkeren van de vakken Nederlands en wiskunde, de verdiepingslessen wisselen per instelling. *“Wij meten in de eerste 6 weken de progressie van studenten en waar studenten aan willen werken, we besteden veel aandacht aan het gebruik van betrouwbare bronnen, werken aan hun studievaardigheden, die nodig zijn op het hbo” (Docent-mbo).*
- De hbo-docenten vertellen dat zij veel verschillen zien in het beginniveau van de mbo-studenten, bijvoorbeeld bij presentatievaardigheden. Dit laatste verschilt per mbo-opleiding.
- Tijdens hun oriëntatie op het hbo stellen de mbo-studenten veel vragen over de studiebelasting, ook ervaren de docenten dat de studenten behoefte hebben aan structuur en overzicht.
- De mbo-docenten willen hun studenten ook in het mbo meer stimuleren in zelfstandig werken en ondersteunen bij specifieke studievaardigheden zoals plannen, het toepassen van leerstrategieën, proactief werken en discipline; ook willen zij meer aandacht voor reflectie op het leerproces. *“Er is veel aandacht voor samenwerken in de lessen op het hbo” (Pilotcoördinator-hbo). Wij moeten op het mbo studenten ook meer uitdagen en meer prikkelen” (Docent-mbo).*

Samenwerken & Cultuur

- Zowel de mbo- als hbo-docenten voelen zich geen onderdeel van het groter geheel en zoeken zelf hun weg in het materiaal en wat zij als hun opdracht zien.
- Hbo-docenten geven aan dat zij laat en vaak ‘ad hoc’ worden ingezet en dan niet weten wat er in de vorige les is behandeld. De mbo-docenten en studenten ervaren dat de hbo-docenten daardoor soms niet goed zijn voorbereid. De mbo-docenten worden niet geïnformeerd over het onderwerp van de les, studenten horen soms drie keer hetzelfde. Zij ervoeren ook weinig mogelijkheden voor inbreng in de lessen.
- Er is weinig contact tussen hbo-docenten onderling, ditzelfde geldt voor de mbo-docenten en ook is er weinig contact tussen mbo- en hbo-docenten. Wel enigszins met de coördinator.
- In het taalgebruik lijkt de aanwezigheid van een wij/zij cultuur. De hbo-docenten vertelden bijvoorbeeld dat ‘zij’ (de mbo-docenten) vaak niet bij de lessen bleven, en de mbo-docenten vertelden dat ‘zij’ (de hbo-docenten) niet goed zijn afgestemd op de mbo-student.
- De docenten willen elkaar beter leren kennen, en met elkaar in gesprek gaan over de ervaren knelpunten. Ook willen zij graag meer met elkaar samenwerken op het gebied van onderwijsontwikkeling, onderwijsuitvoering en de toetsing. *“We moeten meer effort steken in communicatie en elkaar (de vijf scholen), (Docent-mbo) en een beter beeld geven van wat we doen. Leren communiceren, ook naar studenten” (Docent-hbo).*

Organisatie van het project

- Bij het plaatsen van de studenten probeert men er rekening mee te houden dat de opleidingen met elkaar matchen. De docenten merken aan de studenten die zij in hun lessen aantreffen dat dit niet altijd lukt.
- De docenten worden (behalve bij STC) wisselend maar veelal onvoldoende gefaciliteerd door de onderwijsinstellingen.
- Een aantal docenten vindt het jammer dat zij maar één les verzorgen in de lessenreeks omdat hun expertise slechts een keer nodig is. Zij zouden graag meer lessen geven zodat er ook meer opbouw is in samenwerken en het ontwikkelen van de inzichten bij studenten. *“Trainen op hbo-vaardigheden, vooral op individueel gebied is er geen tijd voor” (Docent-hbo).*

- De docenten hebben vanwege de coronamaatregelen het onderwijs online moeten organiseren en verzorgen. Hier was nog niet iedereen goed op ingesteld. Het grote aantal studenten bij het onlinestartcollege vroeg om een andere aanpak waar nog niet voldoende op was geanticipeerd. Een enkele mbo-docent was alert op de moeilijkheden van het online lessen volgen en zorgde voor een goede aanpak om studenten bij elkaar te houden. *“Ik verzamelde elke hbo-lesdag mijn studenten in onze eigen Teamsomgeving en toen gingen we met zijn allen naar het hbo. Na de les gingen we met zijn allen weer terug naar onze Teamsomgeving om hier verder te werken en waar ik ze kon begeleiden”* (Docent-mbo).
- Voor het doorstroomprogramma zijn meerdere projectgroepen samengesteld die de voortgang ondersteunen: bestuurders, directies, managers, coördinatoren en een projectleider. Ondanks veelvuldig overleg op alle lagen van het project wordt door de docenten de overall-regie van het projectmanagement gemist. Ook de monitoring van het project lijkt te ontbreken, zoals systematisch vragen aan de orde stellen zoals: wat waren de doelen, zijn ze behaald, wat moet anders/beter/meer.

Studenten

Leermiddelen en toetsing

- De studenten die het MHBO-doorstroomprogramma hebben doorlopen, melden vooral veel over de inrichting en uitvoering van het programma te hebben gehoord. Ze zijn veel bezig geweest met hbo-vaardigheden, zoals analyseren, presenteren, plannen en over het nut ervan. Zij maakten groepsopdrachten om te leren samenwerken. Zij vermelden dat ze hierdoor hebben ervaren dat zij meer zelfstandig moeten kunnen werken op het hbo.
- De studenten vertellen dat er op het hbo meer theorie aan de orde komt, dat er minder uit readers wordt gewerkt dat dat zij op het mbo gewend waren en dat zij in het hbo meer zelf moeten uit- en opzoeken.
- Concreet rapporteren ze over ‘een onderzoek doen’ (financieel bedrijf analyseren, berekenen). Studenten geven daarnaast aan dat ze vooral informatie kregen over de vakken van de opleiding. Informatie over de arbeidsmarkt en de relatie met de opleiding kwam daarentegen weinig aan de orde.

Studiekeuze

- Het keuzedeel is vanuit het mbo een verplicht onderdeel, iets dat je ‘moet halen’. *“Verschil tussen mbo en hbo wordt wel besproken, maar we hebben niet ervaren waarin dat ligt”* (Student). Het Lob-cv moest worden ingevuld, maar leidde niet tot inzicht in ontwikkeling.

Studievaardigheden

- Studenten geven aan dat meer zelfstandigheid en meer theorie op het hbo wordt verwacht. Concreet benoemen ze dit als: zelf dingen uitzoeken, meer uit boeken, minder uit readers (mbo), meer zelf opzoeken.

Cultuur en samenwerking

- Hierover werd niet gerapporteerd door studenten.

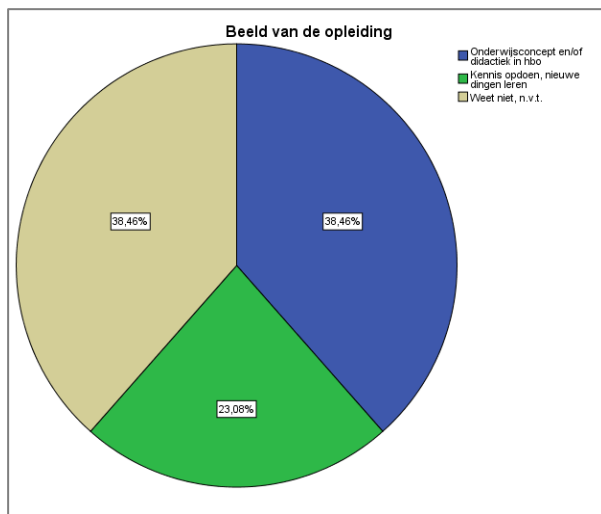
Organisatie van het project

- Communicatie tussen hbo-docenten die met de Breeman-casus werkten was onduidelijk: men wist niet wat door studenten al gedaan of niet.
- Sommige respondenten geven aan dat het project gedragen werd door de coördinator, vanuit bevlogenheid.

Aanvullende data t.b.v. bevindingen studenten

Als aanvulling op de interviews met de studenten betrekken we informatie uit de data van dezelfde studentengroep die deelnam aan het keuzedeel. De bevindingen weergegeven in respectievelijk figuur 5 en 6 komen voort uit de schriftelijke vragen van zowel de GIDS als de SRL over ervaringen met het keuzedeel. Deze vragenlijsten zijn direct na deelname aan het Keuzedeel op het mbo afgenomen (GIDS) en enkele maanden na aanvang op het hbo (SRL).

Het cirkeldiagram in figuur 5 schetst in hoeverre respondenten ($n=104$) na deelname aan het keuzedeel een beeld hadden van wat het hbo of de hbo-opleiding inhoudt, en in hoeverre het volgen van het keuzedeel had bijgedragen in het inzicht daarover.

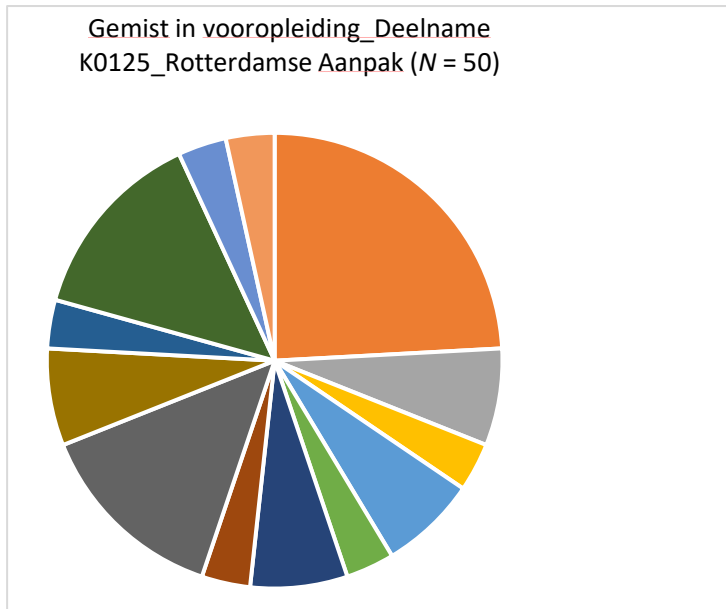
Figuur 5: Beeld van het hbo of de hbo-opleiding na deelname Keuzedeel, naar Slijper & Kunnen (2021)

Na deelname aan het keuzedeel benoemt bijna 40% van de mbo'ers (blauw) een beeld te hebben over het 'onderwijsconcept en/of didactiek in het hbo'. Hieronder vallen uitspraken die mbo'ers rapporteren over samenwerken, met name het groepswork bij projecten wordt gezien als typerend voor het hbo.

Ongeveer de helft van de mbo'ers kijkt uit naar meer uitdaging, de andere helft ziet dit als mogelijk struikelblok. Een kleine groep (23%) benoemt minder specifiek het beeld dat ze hebben gekregen van het hbo, men spreekt in termen van 'nieuwe dingen leren'. Eveneens bijna 40% van respondenten gaf aan helemaal geen beeld te hebben van een hbo-opleiding of het niet te weten. Waar deze beelden er wel zijn, blijven het abstracte ideeën over de opleiding of het latere beroep. Het ontbreken van duidelijke beelden van een te kiezen opleiding is eveneens te relateren aan de relatief lage commitmentscores zoals voortgekomen uit het onderzoek cohort I en II (Slijper en Kunnen, 2021).

Het tweede cirkeldiagram in figuur 6 geeft inzicht in de tevredenheid van vijftig deelnemers die het keuzedeel hebben gevolgd. De diagram laat zien wat studenten, als ze een paar maanden op het hbo zitten, rapporteren te hebben gemist in het keuzedeel, destijds gevolgd aan het mbo (cohort II).

Het grootste deel van de studenten (oranje, ongeveer 25%) geeft aan *niets te hebben gemist*; gevolgd door samenwerking/ groepswork (groen), aansluiting vakinhoud (donkergrijs), plannen (lichtgrijs), taal (rechter kwadrant onder lichtblauw) en zelfstandig studeren (rechter kwadrant onder donderblauw (De Bruijn-Smolters & Klatter, 2020).

Figuur 6: Gemiste thema's ten behoeve van studeren op het hbo, naar De Bruijn-Smolters (2020)

Hoofdstuk 3. Literatuurstudie

De vijf thema's die uit de interviews naar voren komen, geven een beeld van factoren waarop het doorstroomprogramma een verbeterslag zou kunnen maken. Welke (sub)thema's daarin belangrijk worden gevonden door betrokkenen en welke richting die verbeterslag zou moeten krijgen, is onderwerp van de derde onderzoeksvraag. Daartoe zijn designsessies georganiseerd.

Om deze sessies te voeden met principes die al bekend zijn uit de literatuur én om de resultaten van de interviews te spiegelen aan deze principes, is een korte literatuurstudie verricht. Hier kwamen vijf thema's uit naar voren: 1) leermiddelen en toetsing; 2) studiekeuzeprocessen; 3) studievaardigheden; 4) samenwerken en cultuur en 5) organisatie.

Uit de literatuurstudie met betrekking tot 4) samenwerken & cultuur en 5) organisatie, komt een nieuw inzicht naar voren. Het doorstroomprogramma-MHBO is een programma dat zich organisatorisch bezighoudt met overgangen binnen het economisch domein. We trekken daarom de twee thema's samen onder een nieuwe noemer: 'Transitie in de beroepskolom economie'.

We vervolgen met een beknopte theoretische beschrijving van elk thema, waarin de relevante literatuur zich toesnijdt op het thema van bespreking.

Leermiddelen en toetsing

Met leermiddelen en toetsing wordt verwezen naar het doel van de inrichting van het doorstroomprogramma: zijn de leermiddelen afgestemd op het beoogde hbo-niveau en reflecteert de wijze van beoordeling de beoogde doelen van het doorstroomprogramma. Uit de literatuur komen verschillende onderwijs ontwerpprincipes naar voren die van belang zijn voor curriculum- en lesontwerp en de beoordeling van het leerproces.

- Constructive alignment: de inhoudelijke samenhang tussen de beoogde doelen, de toetsing of die doelen zijn bereikt, en de uitgevoerde leeractiviteiten is noodzakelijk voor kwalitatief hoogstaand onderwijs (Biggs & Tang, 2011; Cohen-Schotanus, Visser, Jansen & Bax, 2019).
- Backwards Design: duidelijk moet zijn welke leerresultaten, c.q. competentieontwikkeling de opleiding beoogt, hoe die competentieontwikkeling valide kan worden beoordeeld, en welke onderwijsleerprocessen daar adequaat naar toe leiden (Jensen et al., 2017)
- Indien de gewenste leeropbrengsten niet worden behaald, dient onderwijs passende interventies te initiëren. Dit vraagt vooraleerst een goede probleemanalyse. Het CIMO-model (Denyer, Tranfield, & van Aken, 2008) kan als redentieketen een goed handvat bieden voor het analyseren van het onderliggende probleem (Andriessen & van Aken, 2011). CIMO staat voor de stappen: context, interventie, mechanisme en outcome.
- De kracht van goed onderwijs zit in het begrijpen en beïnvloeden van het onderliggend fenomeen dat het leren faciliteert of belemmert (in cimo: het mechanisme). Indien dit helder is, kan een didactisch verantwoorde (evidence based) interventie worden ingezet om het leren van de student te ondersteunen.
- Toetsing dient twee doelen: a. het stuurt het leerproces en b. de vaststelling of de doelen of competentieontwikkeling is behaald. Het aansturen van het leerproces gebeurt door regelmatig te toetsen, al dan niet formatief en in combinatie met feedback (Sluijsmans & Segers, 2018). Belangrijke kenmerken voor toetskwaliteit zijn:

- Toetsing is afgestemd op de doelen en representeert de eindkwalificaties;
- Toetsing reflecteert het beoogde niveau (bijv. via een taxonomie);
- Er is een goede voorbereiding van studenten op de toetsing door en via het onderwijs;
- Feedback wordt ingezet om studenten te motiveren en leergedrag te stimuleren en bij te sturen (Arnold, 2011).

Studiekeuzeprocessen

Dit deel van de literatuurstudie is met name verricht vanuit het ontwikkelingspsychologische perspectief. Hiermee wordt bedoeld: de keuzes die studenten maken, de argumenten die hieraan ten grondslag liggen, de voorkeuren en ervaringen die hierbij een rol spelen en de ontwikkeling die de studenten zelf doormaken.

- Autonome keuzes zijn bevorderlijk voor studievoortgang (Slijper, 2017). Versterking van deze opvatting is gevonden op grond van Deci en Ryan (2000), Vansteenkiste en Soenens (2013) en Tinto (2016). Uit de meest recente studie naar het keuzedeel Voorbereiding Hbo blijkt dat het van belang is dat het keuzedeel een daadwerkelijke keuze moet zijn, voor alle mbo'ers die in hun keuzeproces zitten. Dit hangt echter sterk samen met de organisatie van het keuzedeel, de logistieke complexiteit daarvan en de afstemming tussen de betrokken partnerscholen (Slijper en Kunnen, 2021).
- Uit het onderzoek cohort I en II is gebleken dat deze groep opvalt door geringe exploratie en commitmentvorming. De mbo'ers uit het economische domein wijken significant af van gemiddelde identiteitsmaten zoals vastgesteld in de GIDS normtabel (Kunnen, 2012) maar ook in vergelijking met leeftijdgenoten uit eerdere onderzoeken (Slijper, 2017; Kroger et al., 2010). Het cohort I en cohort II onderzoek heeft laten zien dat het keuzedeel nauwelijks uitnodigt tot diepte-exploratie, de exploratie is kortdurend (Slijper & Kunnen, 2021). Belangrijk voor het studiekeuzeproces is dat zowel exploratie in de breedte als exploratie in de diepte plaatsvindt (Germeijs en Verschueren, 2007; Vansteenkiste en Soenen, 2013; Slijper, 2017). Ervaringsgericht exploreren is meer dan het alleen 'kennis maken met' nieuwe lesstof. De exploratie moet ook betekenisvol zijn (Mittendorf, 2008).
- Mbo'ers verwachten dat onderwijskwaliteit en randvoorwaarden op orde zijn in het hbo. Mbo'ers benoemen het groepswork als typerend voor het hbo. Geconstateerd werd dat bijna de helft van de respondenten aangeeft helemaal geen beeld te hebben van een hbo-vervolgopleiding. Waar deze beelden er wel zijn, blijven het abstracte ideeën over de opleiding of het latere beroep (Slijper en Kunnen, 2021).
- Er zijn in het studiekeuzeproces verschillen tussen studenten: zowel cognitief als emotioneel (Kunnen, 2013).
- Voor ouders of belangrijke anderen is een belangrijke rol weggelegd in het keuzeproces (Oomen, 2008; Slijper, 2017). Waar ouders dat niet kunnen of waar ze afwezig zijn, speelt de school een belangrijke rol (Weadon en Baker, 2014).

Studievaardigheden

Hiermee worden de vaardigheden bedoeld die studenten dienen te ontwikkelen om op het hbo te kunnen functioneren. Het betreft (meta-)cognitieve vaardigheden, ook wel de regulatievaardigheden en leerstrategieën genoemd, die door studenten ontwikkeld en toegepast dienen te worden.

- De mate waarin studenten studievvaardigheden beheersen, zoals plannen, aandacht vasthouden en hulpvragen, heeft effect op hun studiesucces (Boekaerts en Niemiverta, 2000; Pintrich, 2000; Sitzmann & Ely, 2011; Winne, 2011; Zimmerman, 2000).
- Studievvaardigheden van studenten kunnen worden gemeten en verbeterd (De Bruijn-Smolders et al., 2016). Aanbevolen wordt om hiervoor op maat interventies in te zetten in het onderwijs en in coaching, voor meer studiesucces (De Bruijn-Smolders, 2017).
- Het trainen van docenten is hierbij belangrijk. Zodoende kan een cultuur ontstaan waarin naast focus op inhoudelijk onderwijs voor een professie, ook oog is voor studievvaardigheidsontwikkeling voor leren leren (De Bruijn-Smolders, 2017).
- Op grond van Slijper en Kunnen (2021) blijkt dat de meeste mbo'ers al in staat zijn om met medestudenten samen te werken in projecten. Maar sommige begrippen zijn nog niet goed doorleefd, zoals wat *'samenwerken op hbo-niveau'* inhoudt. Het is daarom van belang om in een aansluitingstraject studenten daadwerkelijk te laten ervaren wat een bepaalde sector inhoudt en op een realistische manier kennis te laten maken met wat er van hen wordt verwacht op het hbo. Dus, niet alleen 'vertellen dat analyseren iets is wat je op het hbo gaat leren', maar studenten hier ervaring mee laten opdoen, bijvoorbeeld: *'Wat betekent het een financiële tekst op hbo-niveau te analyseren?'* (Slijper en Kunnen, 2021).
- Voor het ontwikkelen van studievvaardigheden is het belangrijk de intrinsieke motivatie te stimuleren. Aandacht voor de drie factoren uit de Selfdetermination Theory (SDT) bieden daarvoor handvatten (Deci en Ryan, 2000):
 - Autonomie: In welke studievvaardigheden wil de student zich verder (door)ontwikkelen, waar ligt de interesse van de student?
 - Competentie: Geef studenten inzicht in hun studievvaardigheden, bijvoorbeeld door hen hierin te screenen, geef hen feedback en tools voor doorontwikkeling.
 - Relationale verbondenheid: Geef studenten peer coaches, een "maatje" in de opleiding, waarvan ze kunnen leren (Deci en Ryan, 2000; Van Steenkiste, 2013).

Transitie binnen de beroepskolom economie

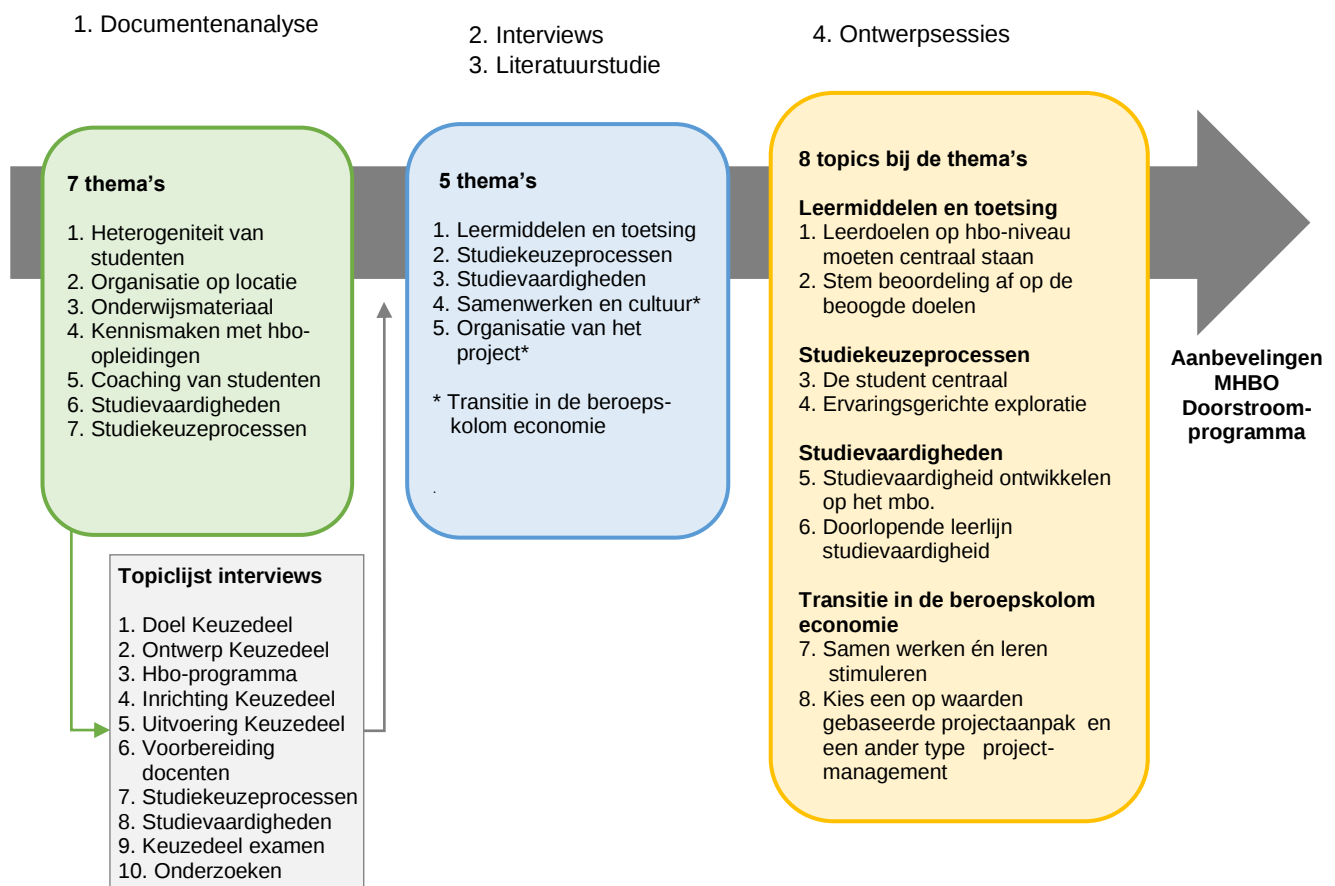
Met transities binnen de beroepskolom economie doelen we op de overeenkomsten en verschillen die te constateren én te overbruggen zijn bij de overstap van onderwijscontext, en de begeleiding in dit proces door de verschillende partners binnen die onderwijscontexten.

- Maatwerk, kleinschaligheid zijn aanbevolen bij de overstap, kleine teams werken meestal het meest efficiënt. Bovendien dient de student centraal te staan (Fitzallen et al., 2015; Weadon Baker, 2014).
- Belangrijk is dat de verschillende scholen met elkaar samenwerken om de overstap vloeiend te laten verlopen. Dit werkt met name positief voor studenten die uit gezinnen komen waar het niet vanzelfsprekend is om naar het hoger onderwijs te gaan wanneer je daar wel de capaciteiten voor hebt. Ook deze studenten krijgen hierdoor meer kansen om naar het hoger onderwijs te gaan (Weadon Baker, 2014).
- Curriculumoplossingen lijken noodzakelijk om doorstroom te verbeteren. Onder andere door doorlopende lijnen te ontwikkelen (Fitzallen et al., 2015)
- Cruciaal voor een succesvolle overgang zijn trajecten die tegemoetkomen aan de behoefte van studenten en een verbinding leggen tussen de beroepscontext, het beroepsonderwijs en

de leercontext in het hoger (beroeps)onderwijs (Deci en Ryan, 2000; Van Steenkiste en Soenens, 2013).

- De kwaliteit van de uitvoering staat of valt met gevoelde verantwoordelijkheid en leiderschap en een consistent en betrouwbaar projectmanagement (Hattie en Smith, 2021). Verder is een goede voorbereiding noodzaak en een kritische succesfactor (Fitzallen et al., 2015).

Samenvattend: de opbrengsten uit deze literatuurstudie verwijzen naar diverse niet eerder benoemde concepten die een aantoonbaar positieve functie hebben in het ontwerpproces van aansluiting en doorstroom. Deze concepten kunnen een meerwaarde vormen voor het herontwerpproces van het Keuzedeel binnen het doorstroomprogramma en betrekken we derhalve in de laatste stap van dit onderzoek.

Figuur 7. Doorstroomschema van het onderzoeksproces

Hoofdstuk 4. Ontwerpsessies

Centrale vraag

Welke onderdelen van het doorstroomprogramma kunnen worden aangescherpt waardoor studenten meer exploreren op studie en beroep en hun studievvaardigheden toenemen?

De vraag is beantwoord door twee designsessies te organiseren met de respondenten die deelnamen aan de interviews. Deze werkwijze is gekozen vanuit de ambitie om samen met betrokkenen vanuit een creatief, oplossingsgericht perspectief richting te geven aan de aanscherpingen voor het doorstroomprogramma.

Methode

Bij design wordt nagedacht over hoe je van een bestaande situatie naar een gewenste situatie komt, waarbij de focus meer ligt op toekomstige oplossingen dan op bestaande problemen (Stompf, 2020). Het aanscherpen van (de specificaties, vereisten van) het doorstroomprogramma gebaseerd op de nieuw beschikbaar gekomen informatie in dit onderzoek, kan gezien worden als een designproces (Braha en Reich in Razzouk & Shute, 2012).

Gewoonlijk worden bij *design thinking* vijf stappen onderscheiden, namelijk: inleven in de eindgebruiker, het probleem definiëren, oplossingen genereren, een prototype maken en testen (Plattner, 2010). Bij de designsessies van dit onderzoek zijn de eerste drie stappen aan de orde geweest. Binnen de beschikbare tijd was er geen ruimte voor het maken en testen van een prototype.

Bij de sessies is gebruikgemaakt van twee design thinking-spelkaarten (Willeborg & Smeenk, 2020), te weten: 'Nieuwe rituelen' (designsessie 1) en 'Showtime' (designsessie 2). Met deze spelkaarten worden deelnemers uitgedaagd om te kijken naar de resultaten van de eerdere stappen in het onderzoek. Creatieve, oplossingsgerichte gedachtes worden gestimuleerd door deelnemers te laten nadenken over welke nieuwe rituelen nodig zijn om het doorstroomprogramma te verbeteren.

In beide sessies participeerden gemiddeld 15 personen. Geen van de studenten die waren uitgenodigd, was aanwezig.

Designsessie 1: Nieuwe Rituelen

Figuur 8. Visualisatie uit Designsessie 1. geïnspireerd op de film 'Up' (Disney, 2009).

De visualisatie voor Designsessie 1 (Figuur 8) is gebaseerd op de resultaten van de documentenanalyse en interviews. Daaruit ontstond o.a. de indruk dat het doorstroomprogramma in de praktijk een logistiek-organisatorisch ingewikkeld geheel was, waarbij betrokken docenten (te) geïsoleerd moesten opereren (vgl. de vele kleine ballonnen die het programma dragen). De gekleurde delen in Figuur 8 vertegenwoordigen een nieuwe kijk op bestaande patronen.

Opbouw Designsessie 1 (duur: 2 uur, online)

Blok 1:

- *Bevindingen uit documentanalyse en interviews delen*
- *Kampvuurgesprek: wat herkent u uit de bevindingen?*
- *Wat zou er gewijzigd moeten worden?*

Blok 2: - *Groepswerk: bedenk 'Nieuwe rituelen' als oplossing van benoemde knelpunten.*

Blok 3: - *Centrale terugkoppeling en bespreken van de 'nieuwe rituelen'*

In designsessie 1 is door de deelnemers een aantal verschillende nieuwe rituelen genoemd. Deze zijn door de onderzoekers in tweetallen geanalyseerd. In de onderzoeksgroep is vervolgens consensus bereikt over het aantal 'exclusieve' thema's.

De nieuwe rituelen hebben geleid tot een genuanceerder beeld van de eerder benoemde thema's, naar aanleiding van de analyses van de documenten, interviews en literatuur. De vijf thema's konden worden uitgebreid met 8 topics (zie figuur 9).

8 topics waarmee we aan de slag gaan...

Leermiddelen en Toetsing:

1. Inhoudelijke doelen op hbo niveau
2. Stem beoordeling af op beoogde doelen

Studiekeuze:

3. De student centraal
4. Ervaringsgerichte exploratie

Studievaardigheden:

5. Studievaardigheid ontwikkelen aan MBO
6. Een doorlopende leerlijn studievaardigheid (levenslang leren)

Samenwerking en cultuur:

7. Stimuleer samen werken én leren

Organisatie:

8. Kies een op waarden gebaseerde projectaanpak

doorstroomprogramma
mbo-hbo

Figuur 9. Acht topics voortkomend uit Designsessie 1, ondergebracht onder 5 thema's - conform documentenanalyse.

Resultaten - Designsessie 1: Nieuwe rituelen t.b.v. het doorstroomprogramma

De acht topics die als resultaat voortkwamen uit de eerste designsessie, zijn in deze paragraaf beschreven; steeds in de woorden die de deelnemers hebben gebruikt.

Leermaterialen en Toetsing

Topic 1. Leerdoelen op hbo-niveau moeten centraal staan. Stem de werkprocessen in het Keuzedeel af op de doelen van het doorstroomprogramma en de uitvalfactoren op het hbo. Studenten geven aan te missen: taal op hbo-niveau, leren plannen, samenwerken. Expliciteer inhoudelijke doelen op hbo-niveau en reflecteer samen op het verschil met het mbo. Sluit aan bij de belevingswereld van de studenten. Er is behoefte aan differentiatiemogelijkheden.

Topic 2. Stem beoordeling af op de beoogde doelen. Ontwikkel het examen als professionele beoordelingsvorm voor het beoogde doel. Het examen staat in functie van de studentervaring, van hoe beoordelen op het hbo werkt. Ontwikkel het lesmateriaal *backwards designed*: Wat zijn de beoogde doelen, hoe worden deze beoordeeld, en welke leer- en onderwijsstrategieën leiden tot het beoogde leeruitkomsten? Ontwerp daar passende opdrachten bij. Formatief (ontwikkelingsgericht) evalueren bij groepsopdrachten is gewenst.

Studiekeuze

Topic 3. De student centraal. Dit betekent: 1. een autonome keuze; de keuze voor een richting ligt bij de student zelf, 2. niet alleen verticaal laten kiezen, maar ook mogelijkheid bieden voor horizontale keuzes (niet-economische opleidingen), 3. meer aandacht voor persoonlijke doelstellingen, minder one size fits all.

Topic 4. Ervaringsgerichte exploratie. Herintroductie van de hbo-informatiemarkt waarin studenten met meerdere opleidingen kennis kunnen maken. Behoeftte aan verdiepende/ rijkere casus: 1. vanuit meerdere perspectieven of vakgebieden 2. ervaren hoe échte lessen eruitzien (studenten ervaren de opdrachten nu vooral als een vorm van extra proefstuderen; zij vormen geen onderdeel van een groep echte eerstejaars hbo-studenten).

Studievaardigheden

Topic 5. Studievaardigheid ontwikkelen aan het MBO. Het zelfstandig uitvoeren van opdrachten en studievaardigheden toepassen, worden respectievelijk als hoogste en een na hoogste gewaardeerd in K0125 (dit blijkt uit de aanvullende kwantitatieve data, zie bijlage 2). Echter, voor succesvol studeren aan het hbo heeft de mbo-er ook behoefte aan: 1. meer zelfstandig studeren met oefening in studievaardigheden, zoals plannen, monitoren en time management. 2. gericht(er) oefenen met de Nederlandse taal. 3. beter leren samenwerken aan groepsopdrachten.

Topic 6. Doorlopende leerlijn studievaardigheid. Het studievaardigheidsniveau van studenten is veelal onbekend. Zie 'studievaardig worden' als iets dat doorlopend te ontwikkelen is, aan mbo, aan hbo, in de beroepspraktijk (Leven Lang Ontwikkelen). Geef studievaardigheidsontwikkeling een centrale plek in coaching, binnen een vakleerlijn en coach studenten daarin. Geef studenten een 'maatje' of een peercoach.

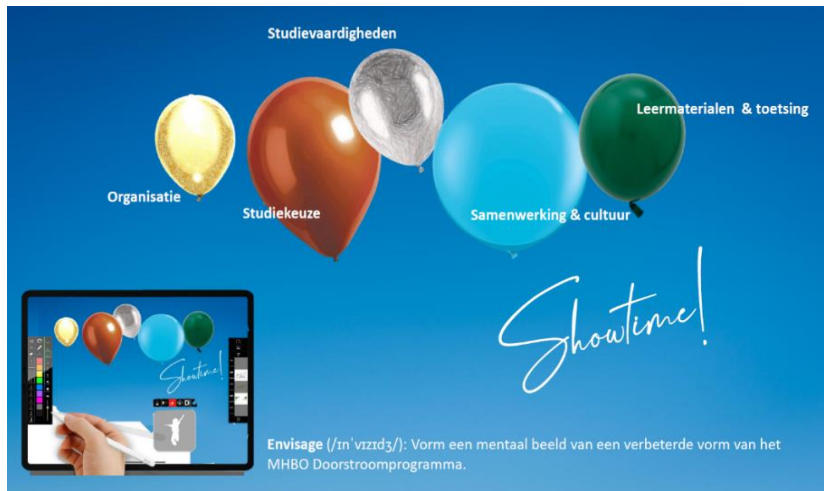
Transitie in de beroepskolom economie: Samenwerking en cultuur

Topic 7. Samen werken én leren stimuleren. Elkaar ontmoeten en samenwerken in een te vormen leerwerkgemeenschap (zowel coördinatoren, docenten als peercoaches) van waaruit het bestaande (proefstuderen, lob-trajecten, BPV, kompas 21, edubadges etc.) kan worden verrijkt met activiteiten. Diepgang creëren, gefaciliteerd worden en een elektronische leeromgeving gebruiken.

Transitie in de beroepskolom economie: Organisatie

Topic 8. Kies een op waarden gebaseerde projectaanpak en een ander type projectmanagement, met aandacht voor de volgende aspecten: 1. zoek oplossingen voor de complexiteit van organiseren (veel studenten, bij veel opleidingen over vijf scholen), 2. zoek oplossingen voor de complexiteit aan behoeftes (veel studenten met diverse wensen, behoeften en beginsituaties) van het doorstroomprogramma. Een kleine organisatie lijkt effectiever dan een grote, 3. zorg voor een goede monitoring van het project.

Designsessie 2: Showtime!

In Designsessie 2 vertegenwoordigen de vijf ballonnen de vijf thema's en acht bijbehorende topics die zijn voortgekomen uit Designsessie 1. Deelnemers kiezen twee thema's, vormen ideeën daarover en expliciteren die, waarna reflectie volgt. Welke thema's worden belangrijk gevonden en hoe ziet men de aanscherpingen voor zich?

Figuur 10. Visualisatie uit Designsessie 2.

Opbouw Designsessie 2 (duur: 2 uur, online)

- Blok 1:**
- Bevindingen uit designsessie 1 delen.
 - Uitleg groepswork 'Showtime!'
- Blok 2:**
- Bespreken van 2 gekozen thema's in breakout-rooms; groep A en B (5-7 pers).
 - Presentaties van het groepswork met reflectie (groep A en B).
- Blok 3:**
- Verantwoording designsessies: gebruikte principes, waaronder CIMO-logica

Beide groepen (A en B) toonden vooral interesse in de thema's: *studievaardigheden* en *studiekeuze*. Studiekeuze wordt als meest relevant thema beschouwd om verder uit te werken, langs de twee topics: *de student centraal* en *ervaringsgerichte exploratie*.

Resultaten - Designsessie 2: Showtime!

De autonomie van de keuze van studenten wordt door de deelnemers heel belangrijk gevonden.

- Studenten moeten zich kunnen richten op hbo-opleidingen die hun interesse hebben, ook buiten het economisch domein. Ook moeten ze zich vrij kunnen richten op bachelor- of associate degree-opleidingen wanneer hun specifieke interesse daar ligt.
- Geopperd wordt om een dashboard -als onderdeel van een digitaal platform- te ontwikkelen. Hiermee kunnen studenten de opleiding(en) die zij willen bezoeken aanvinken en zo een eigen route maken. De student kan dan zelf de regie voeren. Een dergelijke insteek zou aansluiten bij werkproces 1 van Keuzedeel K0125: 'Treft voorbereidingen voor het volgen van een hbo-opleiding' en bij het proefstuderen dat veel hbo's aanbieden.

Studenten zouden volgens de deelnemers vooral betekenisvolle ervaringen op moeten doen.

- Mogelijk kan er een combinatie worden gemaakt van het proefstuderen met meeloopdagen op het hbo. Door mbo- en hbo-studenten te laten samenwerken aan goed ontworpen en passende projecten, staat het leren kennen van elkaars werelden centraal, en maken mbo studenten kennis met nieuwe (hbo-)taal en benodigde studievaardigheden.

- Men ziet dat de mbo- en de hbo-opleidingen verschillend zijn, en dat er verschillende opdrachten nodig zijn, zowel inhoudelijk als op het gebied van studievoordigheden. Laat het lesmateriaal op elkaar aansluiten zodat het voorbereidend is op het bezoek van de opleidingen naar keuze en toenemende complexiteit van het studiestrategieën.

Docenten zouden meer gezamenlijk moeten optrekken in projectontwikkeling en afstemming.

- Er moet op docentniveau goed samengewerkt worden om dit te realiseren. Men pleit ervoor om te komen tot een gemeenschappelijke taal en beeld over de opleidingstrajecten; met elkaar de dialoog blijven opzoeken is daarin belangrijk. Betrek daarin alle organisaties.
- Werk aan verwachtingenmanagement van de student. De vraag is of studenten het Keuzedeel volgen omdat het moet (verplicht curriculumonderdeel) of omdat zij zich bewust zijn van het belang van een goed oriëntatieproces ten behoeve van hun volgende stap in opleiding of beroep.

Visie en verantwoordelijkheidsgevoel op aansluiting en doorstroom van management en directie.

- De filosofie en visie op aansluiting en doorstroom naar het hbo van onderwijsmanagers en directeur wordt als belangrijk thema aangedragen. Neemt het management de ontwikkeling van haar studenten serieus, dan zet het in op intensieve samenwerking met het vervolgonderwijs en arbeidsmarkt. Dit betekent onder andere een goede inwerkperiode voor docenten op het mbo en hbo die een rol spelen in het doorstroomprogramma.
- Het management dient vanuit visie te investeren in tijd en aandacht voor voorbereiding op het hbo, en de consequenties daarvan dragen voor facilitering van docenten en verantwoording van coördinatoren om het programma goed te organiseren.
- Het organiseren van exitgesprekken en administreren ervan, zijn logischerwijs onderdeel van een serieuze loopbaanvisie. Het ophalen van ervaring en verhalen van studenten kunnen worden verwerkt tot filmpjes /animatie. Dit heeft een lerend effect op de organisatie en op zittende en potentiële studenten van de opleiding.
- Opgemerkt werd ook dat het beeld van de toekomstige rol in het werk sterk geconcretiseerd zou moeten worden, bijv. door rollen met studenten laagdrempelig te visualiseren (via cases of snuffelstages).

Rol ouders en inhoud van LOB-traject binnen de beroepskolom (v-m-hbo) is van groot belang.

- Ook het rekening houden met de rol van ouders wordt genoemd. Ouders zijn de belangrijkste richtinggevers van hun kinderen. Soms hebben ouders echter verouderde beelden van studeren én van beroepen waarvoor wordt opgeleid. Studenten zouden via gespreksvoering in loopbaanlessen aangemoedigd kunnen worden om autonoom keuzes te maken en die zelf goed te exploreren.
- Vragen als 'vind ik dit *interessant*?' (is het werk boeiend, wat zijn de carrièremogelijkheden), 'vind ik dit *relevant*?' (komt het overeen met mijn waarden en doelen) en 'kan en wil ik dit leren?' (wil/kan ik hier competent in worden) zijn dan leidend.
- Bij het voorbereiden op het hbo hoort volgens de deelnemers ook studievoordiger worden voor het hbo. Ga er daarbij vanuit dat de ontwikkeling van zowel studiekeuze als studievoordigheden een langduriger proces of een groeipad is. Een student hoeft niet direct alle studievoordigheden te beheersen of al direct te weten welke keuze te maken.

Hoofdstuk 5. Conclusies en aanbevelingen

In het laatste hoofdstuk trekken we conclusies op basis van de resultaten uit dit onderzoek. Per onderzoeksvraag worden de conclusies beschreven en we eindigen met aanbevelingen.

Conclusies Documentenanalyse

Onderzoeksvraag 1. Uit welke onderdelen bestaat het Rotterdams doorstroomprogramma MHBO?

Op basis van de documentenanalyse komen zeven thema's naar voren, die aanleiding bieden voor reflectie in relatie tot het beoogde doel van het Keuzedeel in het Doorstroomprogramma.

1. *Heterogeniteit van studenten.* Studenten die het doorstroomprogramma volgen, vormen een heterogene groep. Dit gegeven is constant voor de verschillende cohorten en inherent aan de gevarieerde doelgroep binnen het mbo.
2. *De organisatie op locatie.* De organisatie van het doorstroomprogramma vraagt zeer veel aandacht van de coördinatoren.
3. *Het onderwijsmateriaal.* De analyse van de vele documenten geeft een rijk overzicht van het ontwikkelde materiaal. Echter, niet altijd is helder wat beoogd wordt met bepaalde onderdelen. Het onderwijsmateriaal is omvangrijk en verschilt per instelling. Het lijkt aan de docenten te worden overgelaten welk materiaal, op welk moment en hoe te gebruiken in hun onderwijs.
4. *Kennismaken met de hbo-opleidingen.* De beoordeling van het portfolio geldt als examen van het Keuzedeel. De vraag is of dit past bij het leren van studeerervaringen op hbo-niveau en of er wordt getoetst dat de student groeit in het omgaan met meer complexe problemen dan doorgaans in het mbo gangbaar zijn. De hbo-docent is niet betrokken bij de beoordeling van het portfolio. In het kader van aansluiting en doorstroom, lijkt dit een gemiste kans.
5. *Coaching van studenten.* Hoe studenten worden gecoacht bij hun oriëntatie op het hbo en didactisch worden begeleid bij het leren wat van hen wordt verwacht op het hbo is niet beschreven (zie ook 5.2)
6. *Studievaardigheden.* Er is geen overeenstemming in de documenten over wat er wordt verstaan onder studievaardigheden en hbo-vaardigheden. Door de grote hoeveelheid activiteiten die hieronder worden geschaard is er een risico dat docenten eigen interpretaties maken en verschillende prioriteiten stellen wat mogelijk niet aansluit bij wat studenten nodig hebben.
7. *Studiekeuzeprocessen.* Uit praktische overwegingen hebben studenten geen vrije keuze bij welke hbo-opleiding zij gaan oriënteren. Dit is tegenstrijdig aan het basisprincipe van exploratie; studenten de mogelijkheid bieden om zich autonoom te oriënteren op de inhoud van verschillende opleidingsrichtingen.

Conclusies Interviewstudie

Onderzoeksvraag 2. Hoe ervaren projectleiding, docenten en studenten de onderwijsactiviteiten tijdens het doorstroomprogramma?

De interviews bieden een beeld over de inhoud, de organisatie en het verloop van het programma. In het algemeen concluderen we dat tijdens de interviews een grote mate van betrokkenheid zichtbaar

werd, bij alle deelnemers. Vooral in de gesprekken met docenten kwam een groot hart voor onderwijs en de ontwikkeling van studenten naar voren.

Hieronder zijn inzichten en ervaringen met het MHBO-doorstroomprogramma per respondentengroep samengevat, waarbij de nadruk ligt op de aangedragen verbeterpunten.

De overall conclusie is dat er een verschil bestaat tussen de afspraken en doelen die op papier zijn gesteld en de werkelijke uitvoering ervan. De kwaliteit en effectiviteit van het doorstroomprogramma wordt echter bepaald door de uitvoering en samenwerking zoals die in praktijk plaatsvindt ('actual'). Regelmatig terugblikken op het 'intended' programma vindt niet structureel en expliciet plaats.

Coördinatoren: De organisatie van dit project is bijzonder complex; zowel organisatorisch en bestuurlijk: er zijn vele en diverse niveaus binnen de organisatie (bestuurlijk, management, coördinatoren, en docenten); vele en verschillende scholen en opleidingen, verschillende culturen en verwachtingen, en er is sprake van verschillende mate van facilitering en uitwisseling. De complexiteit wordt versterkt door ontbrekende overall-regie op het project.

Docenten: Samenwerking tussen mbo- en hbo-docenten is ad hoc, niet structureel en niet gefaciliteerd. Overdracht, inwerktijd, facilitering (STC uitgezonderd) en onderlinge afstemming is gering en wordt als gemis ervaren door docenten. Iedereen doet z'n best, maar hoe een onderdeel van het Keuzedeel wordt uitgevoerd, lijkt vooral afhankelijk van individuele docenten, en hun enthousiasme is daarin doorslaggevend.

Tevens is er sprake van gescheiden culturen van deelnemende organisaties (wij/zij-cultuur). Men voelt zich geen deel van een groter geheel wat zijn weerslag kreeg op de samenwerking tussen organisaties. Het blijkt een belangrijke factor in het ontbreken van een gezamenlijke visie op doel en uitvoering van het Keuzedeel.

Studenten: Studenten ervaren na afloop beter in staat te zijn zelfstandig te werken. Verplichte plaatsing van (groepen) studenten wordt niet als positief en/of effectief ervaren. De inzet van docenten wordt door studenten als positief ervaren, maar zij missen de onderlinge afstemming tussen docenten. Praktisch alle studenten zeggen dat het Keuzedeel eigenlijk geen keuze is; de school bepaalt waar zij naar toe gaan. Uitzondering is het STC, daar bestaat een (beperkte) keuze waarbij men kan kiezen tussen techniek en logistiek.

Conclusies Literatuurstudie

Onderzoeksvraag 3: Wat zegt de literatuur over uit de interviews naar voren gekomen conclusies?

De literatuurstudie levert de volgende inzichten op:

De conclusies uit de interviews worden door de literatuur ondersteund. Het gaat met name om het positieve effect van het trainen van studievaardigheden, van het kunnen maken van autonome (échte) keuzes, het op institutioneel én op docent niveau samenwerken, het organiseren van maatwerk voor studenten (student centraal), een doorwrocht ontwerp (backwards design) van het programma en een strak overall projectmanagement.

Deze onderbouwing maakt de resultaten uit de interviews, dus de ingebrachte ervaringen en verbeterpunten robuust en legt een stabiele basis voor vernieuwingsrichtingen. Een dergelijke werkwijze kenmerkt een zogenaamde '*evidence informed*' manier van werken. Uit de geringe overlap tussen de resultaten van de documentenanalyse en de literatuur, is af te leiden dat bij de

ontwikkeling van het Keuzedeel relatief weinig gebruik gemaakt is van onderwijskundige en veranderkundige literatuur.

Tenslotte is de visie vanuit directie en management een belangrijke voorwaarde om nauwere samenwerking en afstemming tussen de verschillende instituties/scholen te realiseren, waarbij ruimte wordt gegeven aan een autonomie ondersteunende context.

Conclusies Designsessies

Onderzoeksvraag 4. Welke onderdelen van het doorstroomprogramma kunnen worden aangescherpt waardoor studenten meer exploreren op studie en beroep en hun studievvaardigheden toenemen?

Uit de designsessies leiden we af dat de betrokkenheid van de deelnemers bij het doorstroomprogramma groot is en dat er veel kennis en ervaring beschikbaar is rondom de thematiek van aansluiting en doorstroom. Op basis van deze kennis is nagedacht over het oplossen van belemmeringen en het aanmoedigen van succesfactoren van het doorstroomprogramma.

Daarnaast constateren we dat in de samenwerking en afstemming, de professionele dialoog onvoldoende plaatsvindt. In de overlegstructuren van het programma wordt wel veel uitgewisseld, maar daarin overheerst de organisatorische afstemming. Samengevat raakt de aanscherping enkele centrale onderwerpen, zoals: de autonomie van studenten, betekenisvolle ervaringen, aandacht voor studievvaardigheden ook op het mbo, en intensievere samenwerking tussen onderwijsorganisatie op basis van visie en verantwoordelijkheid ten aanzien van LOB en identiteitsontwikkeling.

Daaruit is de volgende redenering af te leiden: 1) het management heeft de visie en draagt de verantwoordelijkheid, om 2) docenten te faciliteren in voldoende tijd en middelen, om 3) betekenisvolle opdrachten te ontwikkelen en uit te voeren, waardoor 4) studenten realistische ervaringen kunnen opdoen met het hbo-onderwijs, en 5) zich leren oriënteren op wat bij hen past qua ambitie en mogelijkheden.

Analoog aan de Golden Cirkel van Simon Sinek (2020) omvat de kern van de aanscherpingen: het beoogde doel is de doorontwikkeling van de student (why), via een samenhangend programma in een transparante organisatie en intensieve samenwerking (how) met als resultaat een inhoudelijk krachtig doorstroomprogramma (what).

Aanbevelingen

De onderstaande aanbevelingen volgen uit de resultaten van de vier verschillende onderdelen van het onderzoek: documentenanalyse, interviews, literatuurstudie en designsessies. Veel aanbevelingen zijn door de geïnterviewden en door de deelnemers aan de designsessies naar voren gebracht. De aanbevelingen vormen een waaier aan mogelijke interventies ter verbetering van het keuzedeel en het doorstroomcompetenties van studenten.

We willen daarbij benadrukken dat de keuze om bepaalde aanbevelingen uit te voeren, dient samen te hangen met het geformuleerde doel en de onderliggende processen waarlangs dat doel kan worden bereikt. Pas dan kan een juiste keuze van, en/of prioritering binnen de aanbevelingen worden gemaakt (vergelijk CIMO, bijlage 4).

Studiekeuze

- De belangrijkste aanbeveling met betrekking tot het keuzeproces betreft de keuze zelf. Daarbij dient de student centraal te staan. Deelname aan het Keuzedeel dient een daadwerkelijke, autonome keuze te zijn: alle mbo'ers die in hun keuzeproces zitten moeten zich kunnen richten op hbo-opleidingen die hun interesse hebben. Meer regie voor studenten in hun keuzeproces zou op de volgende manieren gerealiseerd kunnen worden:
 - Laat studenten niet alleen verticaal kiezen, maar ook horizontaal, buiten het economisch domein.
 - Geef studenten de vrije keuze om zich te richten op bachelor- of associate degree-opleidingen, daar waar hun interesse daar ligt.
 - Zorg voor herintroductie van de hbo-informatiemarkt waarin studenten met meerdere opleidingen kennis kunnen maken.
 - Schenk meer aandacht voor persoonlijke doelstellingen (minder one size fits all).
 - Werk aan verwachtingenmanagement: zijn studenten zich voldoende bewust van het belang van een goed oriëntatieproces ten behoeve van hun volgende stap in opleiding of beroep?
- Het keuzedeel moet sterker gepositioneerd worden, zodat het studenten bewust maakt van de meerwaarde van het t.o.v. andere studiekeuzeactiviteiten.
- Concretiseer de toekomstige rol van de studenten in het werk bijvoorbeeld door rollen met studenten laagdrempelig te visualiseren (via cases of snuffelstages).
- Vervang de studiekeuzecheck door een verdiepend kennismakingstraject, bijvoorbeeld een zomerschool. In zo'n traject moet aandacht zijn voor de inhoud van de studie, maar ook voor de beroepsaspecten (Slijper, 2017).

Echter, de student meer autonomie geven in het keuzeproces vraagt om meer dan alleen het operationaliseren van aanbevelingen. Eén en ander hangt sterk samen met de organisatie van het Keuzedeel, de logistieke complexiteit daarvan en de afstemming tussen de betrokken partnerscholen.

Studievaardigheden

- Zorg voor een verdiepingsslag door:
 - meer zelfstandig studeren met oefening in studievaardigheden, zoals plannen, monitoren en time management.
 - gericht(er) oefenen met de Nederlandse taal.
 - beter leren samenwerken aan groepsopdrachten. Deze onderdelen worden het hoogst gewaardeerd.
- Ontwikkel een doorlopende leerlijn studievaardigheden. Geef studievaardigheidsontwikkeling een centrale plek in coaching, binnen een vakleerlijn en coach studenten daarin. Geef studenten een 'maatje' of een peercoach.
- Zet in op professionalisering van de docenten betrokken bij het MHBO-traject, op het gebied van studievaardigheden ('leren leren') en aan het begeleiden van het studiekeuzeproces.

Ontwerp van het doorstroomprogramma

- Ga uit van *constructive alignment* waarbij systematisch redeneren vanuit leerdoelen naar een beoordelingsvorm, en passende onderwijs- en leerstrategieën het uitgangspunt vormt. Ontwikkel het examen als professionele beoordelingsvorm voor het beoogde doel.
- Ontwikkel het lesmateriaal *backwards designed*: wat zijn de beoogde doelen, past de toetsing daarbij, en leiden de leer- en onderwijsstrategieën tot de beoogde leernutkomsten? Ontwerp daar passende opdrachten bij. Formatief (ontwikkelingsgericht) evalueren bij groepsopdrachten is gewenst. Bijv: werk vanuit één concrete casus, met meerdere invalshoeken (zie ook keuzeprocessen). En sluit met de opdrachten aan bij de belevingswereld van studenten.
- Stem de werkprocessen in het Keuzedeel af op de doelen van het doorstroomprogramma en de uitvalfactoren op het hbo. Taal op hbo-niveau, leren plannen, samenwerken zijn daarbij belangrijke aandachtspunten.
- Expliciteer inhoudelijke doelen op hbo-niveau en reflecteer samen op het verschil met het mbo (zie ook punt samenwerking en cultuur) zodat gezamenlijke beelden ontstaan over wat dit hbo-niveau inhoudt.
- Dat de opleidingen aan mbo en hbo-kant erg verschillend zijn, laat zien dat er verschillende opdrachten nodig zijn, zowel inhoudelijk als op het gebied van studietoelagen (zie onder dat kopje). Zoek inhoudelijk naar mogelijkheden om het lesmateriaal in elkaar over te laten lopen.
- Ga bij het ontwerp en de uitvoering, ervan uit dat de ontwikkeling van zowel studietoelagen als studietoelagen een langduriger proces of een groeipad is. Een student hoeft niet direct alle studietoelagen te beheersen of al direct te weten welke keuze te maken.
- Laat mbo- en hbo-studenten samenwerken aan goed ontworpen en passende projecten waarbij het leren kennen van elkaars werelden centraal staat. Zo maken mbo studenten kennis met nieuwe (hbo-)taal en benodigde studietoelagen. Bijvoorbeeld, organiseer een combinatie van het proefstuderen met meeloopdagen op het hbo.
- Betrek het idee van een dashboard -als onderdeel van een digitaal platform- waarmee studenten de opleiding(en) die zij willen bezoeken, kunnen aanvinken en zo een eigen route kunnen maken. De student kan dan zelf de regie voeren.

Organisatie van het doorstroomprogramma MHBO (Transitie in de beroepskolom)

- Een duidelijk door het management in woord én daad gedragen doorstroombeleid is essentieel voor het succes van het doorstroomprogramma. Als het management de ontwikkeling van haar studenten centraal stelt, vertaalt het zich in intensieve samenwerking tussen docenten aan beide kanten van de onderwijsoverstap én arbeidsmarkt. Dit wil zeggen:
 - Adequate facilitering van docenten mbo en hbo;
 - Verantwoording van en door coördinatoren om het programma goed te organiseren;
 - Adequate overall regie en projectmanagement dat recht doet aan de complexiteit;
 - Goede monitoring van het project (zie ook cultuur en samenwerking) zodat gewerkt wordt aan een cultuur van leren en ontwikkelen.

- Betrek hbo-docenten bij de beoordeling van het portfolio, zodat er met een hbo-bril naar de eindresultaten wordt gekeken en bepaald kan worden of studenten het niveau van leren en werken op hbo-niveau doorgrond hebben. Laat hbo-docenten en mbo- docenten samen kalibreren op de opdracht en op het portfolio.
- Ruim een grotere rol in voor bijdragen van oud mbo-studenten in het MHBO-doorstroomprogramma. Deze hbo-studenten kunnen als geen ander uitleggen waar ze zelf tegenaan liepen bij de overstap en kunnen getuigen dat een goede voorbereiding, zowel op de keuze als op de manier van werken in het hbo, wenselijk is.

Samenwerking en cultuur (Transitie in de beroepskolom)

- Het MHBO-programma is een complexe logistieke operatie. Bed het in als reguliere proefstudeer-sessies, of als meeloopdagen.
- Nu is de uitwisseling vooral gericht op organisatorische (coördinatoren) en praktische (docenten)zaken. Werk aan een cultuur van samenwerken én samen leren, zodat de student hier beter van wordt. Zet daarbij in op:
 - Stimuleren van de professionele dialoog tussen alle samenwerkende partijen en op alle niveaus. Hierbij is het belangrijk om een gemeenschappelijke taal en beeld te ontwikkelen over de opleidingstrajecten.
 - Besteed structureel aandacht aan de professionalisering van de onderlinge samenwerking. Bijvoorbeeld door elkaar te ontmoeten en samen te werken in een te vormen leerwerkgemeenschap (zowel coördinatoren, docenten als peercoaches) van waaruit het bestaande (proefstuderen, LOB-trajecten, beroepspraktijkvorming, kompas 21, edubadges etc.) kan worden verrijkt met activiteiten die dan onderdeel uitmaken van het doorstroomprogramma.
 - Zet in op systematische reflectie en monitoring op het programma en formuleren van gezamenlijk verbeteracties, gericht op een lerende samenwerkingscultuur.

Bij het doorontwikkelen van het doorstroomprogramma naar een 2.0 versie, verdient het aanbeveling om aan bovenstaande verbeterpunten te werken o.l.v. een stevige (onderwijskundig én veranderkundig onderlegde) projectleider. Belangrijke ingrediënten voor een door-ontwikkeltraject zijn het ontwikkelen van een professionele dialoog en een actieve leercultuur, waarbij de deelnemers zelf onderzoekend en lerend aan de slag gaan. Om dit leerproces te stimuleren zou het goed zijn om een reflectieve schil op te zetten, door een onderzoeker regelmatig aan projectleden en projectbijeekkomsten te koppelen, om systematisch en structureel te reflecteren op de ontwikkeling, voortgang en resultaten van het programma. Op grond waarvan dan weer verbeteringen worden doorgevoerd. Op deze wijze wordt een professionele leergemeenschap opgezet en gewerkt aan een lerende organisatiecultuur.

Bibliografie

- Albeda (2017). *Tijd voor gelijke kansen*. Doorstroomprogramma MBO-HBO Economisch Domein. Verslag ontwerpgroep (mei 2017).
- Albeda (2020). *Doorstroming van jongeren naar hogere onderwijsniveaus*. Projectplan - Aanvraag Gemeente Rotterdam 2020-2021 Onderwijs & arbeidsmarkt (versie 14 april 2020).
- Arnold, I.J. (2011). Compensatorische toetsing en kwaliteit. *Tijdschrift voor Hoger Onderwijs*, 29(1), 31-40.
- Andriessen, D., & Van Aken, J.E. (2011). *Handboek ontwerpgericht wetenschappelijk onderzoek: wetenschap met effect*. Amsterdam: Boom Lemma uitgevers.
- Baauw I., Elmar, M., Elyounoussi, L., Hoekstra, M., Kathmann, B., & Van der Meer, M. (2020). *Vrije zones. Manifest voor een toekomstbestendig economisch beroepsonderwijs in Rotterdam*. Albeda, Hogeschool Rotterdam, Hogeschool Inholland, Zadkine. Geraadpleegd via <https://www.hogeschoolrotterdam.nl/globalassets/documenten/go/manifest.pdf>.
- Biggs, J., & Tang, C. (2011) *Teaching for quality learning at university. What the student does*. Open University Press.
- Boekaerts, M., & Niemivirta, M. (2000) Self-regulated learning: Finding a balance between learning goals and ego-protective goals. In: *Handboek of self-regulation* (pp. 417-450). Academic Press.
- Bruijn-Smolters, M., mmv Klatter, E.B. (2020). *Onderzoek naar Studievaardigheden. Monitoring-studie naar het Keuzedeel Voorbereiding Hbo (K0125) in het Economisch Domein. Tussenrapportage - Eerste cohort 2018-2019*. Lectoraat Studiesucces, Kenniscentrum Talentontwikkeling. Rotterdam: Hogeschool Rotterdam.
- Cohen-Schotanus, J., Visser, K., Jansen, E., & Bax, A. (2019). *Studiesucces door onderwijskwaliteit*. Amsterdam: Boom Uitgevers.
- Cuppen, J., & Mulder, J. (2018). *Uitval en switch in het hbo*. Nijmegen: ResearchNed.
- De Bruijn-Smolters, M. (2017). *Self-Regulated Learning and Academic Performance: a Study among Freshmen*. Rotterdam: Erasmus University. Doctoral Dissertation.
- Deci, E., & Ryan, R. (2000). The 'what' and the 'why' of goal pursuits: Human needs and the self-determination of behavior. *Psychological inquiry*, 11, 227-268.
- Denyer, D., Tranfield, D., & Van Aken, J.E. (2008). Developing design propositions through research synthesis. *Organization studies*, 29(3), 393-413.
- Fitzallen, N., Barnes, R.K., Kilpatrick, S., & Brown, N. (2015). Developing pathways from vocational to higher education courses: challenges faced. *Australian Association for Research in Education. Paper*.
- Germeijs, V., & Verschueren, K. (2007). De keuze van een studie in het hoger onderwijs: het beslissingsproces, risicofactoren, en de samenhang met de uitvoering van de keuze. *Caleidoscoop*, 19(2), 2.
- Herweijer, L., & Turkenburg, M. (2016). *Wikken en wegen in het hoger onderwijs*. Sociaal en Cultureel Planbureau.
- Jensen, J.L., Bailey, E.G. Kumer, T.A., Weber, K.S. (2017). Using backwards design in education research: A research methods essay: *Journal of microbiology & biology education*, 18(3), 18-3.
- Kunnen, E. (2013). The Effects of Career Choice Guidance on Identity Development. *Education Research International*. <https://doi.org/10.1155/2013/901718>.
- Mittendorff, K., Jochems, W., Meijers, F., & den Brok, P. (2008). Differences and similarities in the use of the portfolio and personal development plan for career guidance in various vocational schools in The Netherlands. *Journal of Vocational Education and Training*, 60(1), 75-91.

- Mulder, J., Ramakers, C., Van den Broek, A., Brukx, D., De Korte, K., Nas, K., Termorshuizen, T., Wiertsema, S. (2018). *Uitval van studenten met een administratieve economische mbo-opleiding in het hbo*. Een kwalitatief onderzoek naar redenen van uitval in het hbo. Nijmegen: ResearchNed.
- Oomen, A. (2010). *Ouders en de loopbaan van hun kind*. Onderzoeksrapportage. Utrecht: APS.
- Pintrich, P. R. (2000). The role of goal orientation in self-regulated learning. In *Handbook of self-regulation* (pp. 451-502). Academic Press.
- Plattner, H. (2010). *An introduction to design thinking process guide*. CA: Hasso Plattner Institute of Design at Stanford University.
- Sitzmann, T., & Ely, K. (2011). A meta-analysis of self-regulated learning in work-related training and educational attainment: what we know and where we need to go. *Psychological bulletin*, 137(3), 421.
- Slijper, J. (2017). *En wat kan ik dan later worden?* Groningen: Dept. of Psychology. Doctoral Dissertation.
- Slijper, J., & Kunnen, E.S. (2021). Het Keuzedeel Voorbereiding Hbo: een verbetering van de kwaliteit van studiekeuzeprocessen van mbo'ers? *Pedagogische Studiën*, 98-4.
- Sluijsmans, D. M. A., & Segers, M. (2018). Toetsrevolutie in het Hoger Onderwijs: Inleiding. In D. Sluijsmans, & M. Segers (Eds.), *Toetsrevolutie, Naar een feedbackcultuur in het hoger onderwijs Culemborg*: Uitgeverij Phronese.
- Sneyers, E., & De Witte, K. (2018). Interventions in higher education and their effect on student success: a meta-analysis. *Educational Review*, 70(2), 208-228.
- Stompf, G. (2020). *De kracht van verbeelden. Design thinking in teams*. Den Haag: Hogeschool Inholland.
- Tinto, V. (2012). *Completing College. Rethinking Institutional Action*. Chicago: The University of Chicago Press.
- Van Beelen-Slijper, J. (2018). *Weerbaar en wendbaar als succesfactor*. Transitie van mbo naar hbo. 's Hertogenbosch: Ecbo.
- Van Engelshoven, I. (2019). *Kamerbrief met reactie op onderzoek over mbo-studenten in economische administratieve opleidingen*. Geraadpleegd via: <https://www.rijksoverheid.nl/onderwerpen/middelbaar-beroepsonderwijs/documenten/kamerstukken/2019/12/20/beleidsreactie-advies-cmmbo-over-mbo-studenten-in-economische-administratieve-opleidingen>
- Vansteenkiste, M., & Soenens, B. (2013). *Vitamines voor groei. Ontwikkeling voeden vanuit de Zelf-Determinatie theorie*. Leuven: Acco.
- Weadon, H., & Baker, A. (2014). Deviating from the Norm: Innovative Student Pathways for Successful TAFE/University Transition. *International Journal of Training Research*, 12(3), 192–202.
- Willenborg, A. & Smeenk, B. (2017). *Shake it! Een design thinking-spel voor innovatie en transformatie*. Amsterdam: Boom Uitgevers.
- Winne, P. H. (2011). A cognitive and metacognitive analysis of self-regulated learning: Faculty of education, Simon Fraser University, Burnaby, Canada. In *Handbook of self-regulation of learning and performance* (pp. 29-46). Routledge.
- Zimmerman, B. J. (2000). Attaining self-regulation: A social cognitive perspective. In *Handbook of self-regulation* (pp. 13-39). Academic Press.

Bijlage 0. Overzicht onderzoek MHBO Tranche I, II en III

Academische jaren waarin onderzoeksdeelnemers deelnamen aan doorstroomprogramma MHBO, respectievelijk aan mbo en aan hbo, in de cohorten I, II en III en selectie van onderzoeksdeelnemers voor de rapportage cohort III *

Academisch jaar				
	2018-2019	2019-2020	2020-2021	2021-2022
Cohort I	Laatste jaar aan MBO	Eerste jaar aan HBO		
Cohort II		Laatste jaar aan MBO	Eerste jaar aan HBO	
Cohort III			Laatste jaar aan MBO	Eerste jaar aan HBO

*Deze rapportage is uitgevoerd in het academisch jaar 2020-2021. Respectievelijk de eerstejaars aan het HBO (2020-2021) zijn geïnccludeerd, die eerder in 2019-2020 deelnamen aan het doorstroomprogramma, in hun laatste jaar aan het MBO (cohort II) en de laatstejaars studenten aan het MBO (2020-2021) die in 2021-2022 nog deelnemen aan het doorstroomprogramma MHBO, aan het HBO (cohort III).

Bijlage 1. Interviewprotocol voor het onderzoek MHBO Tranche III

Er zijn tijdens de interviews bij 12 topics vragen gesteld. Niet alle vragen zijn aan elke respondentengroep gesteld. Hieronder is aangegeven welke (hoofd)topics aan welke respondenten zijn voorgelegd.

Topic	Projectleiding/ coördinatoren	Docenten	Studenten
Algemene vragen opening gesprek			
1. Doelstellingen Wat hadden jullie als doel voor ogen met de ontwikkeling van het doorstroomprogramma?	x		
2. Ontwerpinhoud en -aanpak Hoe zijn jullie tot dit doorstroomprogramma gekomen?	x		
3. De pijlers We hebben gelezen in de stukken dat er verschillende pijlers zijn in het doorstroomprogramma: Herkennen jullie dat? Kunnen jullie daar iets meer over vertellen?	X	x	x
4. Inrichting Welke onderdelen bevat het doorstroomprogramma?	X	x	
5. Uitvoering Kun je iets vertellen over hoe het doorstroomprogramma in de praktijk wordt uitgevoerd? (qua inhoud en organisatie)	x	x	x
6. Voorbereiding docenten Hoe hebben jullie in de organisatie docenten voorbereid?	X	x	x
7. Studiekeuze (exploreren en ervaren) Kun je iets vertellen over de mogelijkheden die studenten hebben om hun studiekeuze voor het hbo goed te verkennen en ervaren?	X	x	x
8. Studievaardigheden Wat vind je van de mogelijkheden die studenten hebben om belangrijke vaardigheden te leren?	X	x	
9. Het examen We hebben begrepen dat het examen van het keuzedeel een belangrijke rol speelt bij het doorstroomprogramma. Hoe zijn jullie omgegaan met dit examen?	X	x	x
10. Onderzoek GIDS en SRL We hebben onderzoek gedaan naar het studiekeuzeproces en studievaardigheden. Jullie hebben hiervan de resultaten gekregen. Wat is daarmee gebeurd?	X	x	x
11. Evaluatie door mbo en hbo studenten: Hoe zouden we volgens jou het doorstroomprogramma kunnen verbeteren? Heb je concrete tips heb je voor ons?			
Afronding gesprek			

Bijlage 2. Data uit vragenlijst Studievaardigheden aan mbo en meting 2 op het hbo (2019-2020)

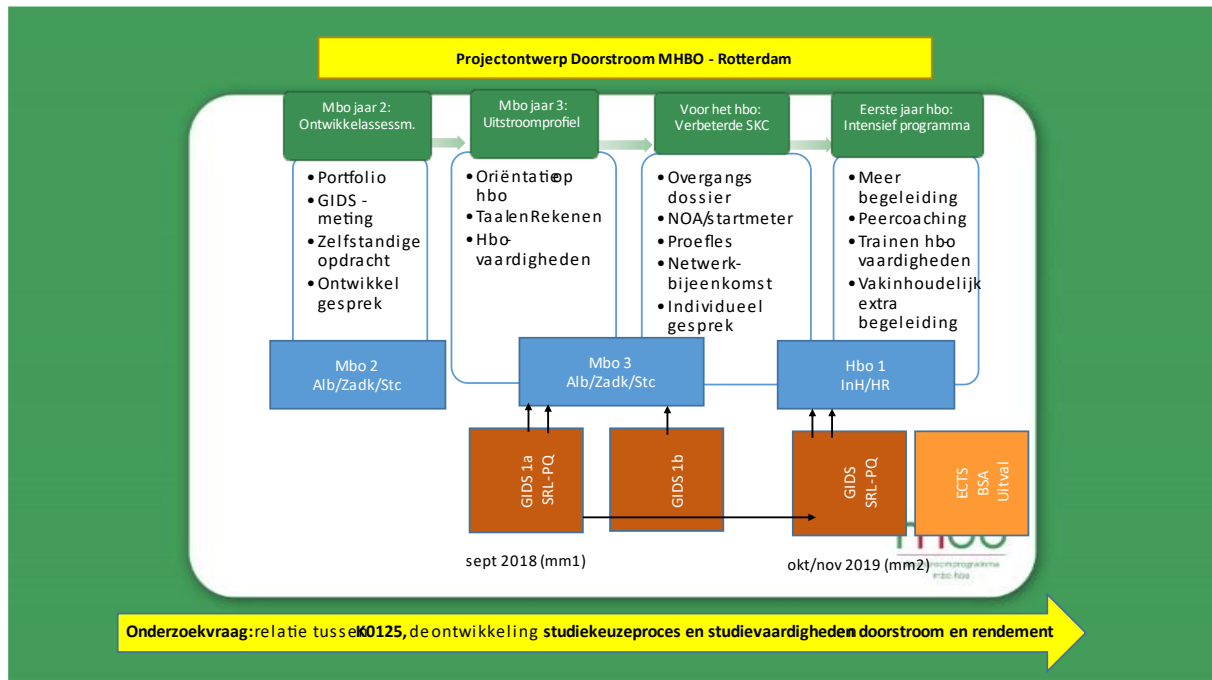
Ervaringen van 1^e jaars hbo-studenten die destijds K0125 volgden Rotterdamse Aanpak
Resultaten vragenlijst Studievaardigheden (N=50)

	Onderdeel K0125	Gemiddelde (Standaard Deviatie)
1	Bij het MBO: Het zelfstandig uitvoeren van een opdracht	4.44 (2.11)
2	Bij het MBO: HBO-Studievaardigheden	3.95 (2.17)
3	<u>Bij het HBO:</u> Kennismaking met HBO-centen	3.92 (2.27)
4	Bij het MBO: Het onderdeel "Taal en Rekenen"	3.76 (2.32)
5	Bij het MBO: Samenstellen van een portfolio	3.73 (2.07)
6	<u>Bij het HBO:</u> Lessen zoals gevolgd aan het HBO	3.51 (2.34)
7	<u>Bij het HBO:</u> Kennismaking met HBO-studenten	3.44 (2.24)
8	Bij het MBO: Ontwikkelassessment/GIDS vragenlijst	3.13 (2.14)
9	<u>Bij het HBO:</u> Kennismaking met peer coaches	3.05 (2.24)

Bijlage 3. Twee weergaven van het onderzoeksdesign

Generiek Onderzoeksdesign Doorstroomprogramma MHBO

Onderzoeksdesign Cohort 1, 2 en 3 - Meting 1 (mbo) en Meting 2 (hbo)

Bijlage 4. Verantwoording aanpak Designsessies – langs het CIMO-logica

